

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

İLERİ YETİŞKİNLERDE TANRI TASAVVURU VE DUA ÜZERİNE NİTEL
BİR ARAŞTIRMA: MARDİN ÖRNEĞİ

İremnur Ersoy

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2024

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ**

**İLERİ YETİŞKİNLERDE TANRI TASAVVURU VE DUA ÜZERİNE NİTEL
BİR ARAŞTIRMA: MARDİN ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

İremnur ERSOY

**Manevi Rehberlik Ve Danışmanlık
Anabilim Dalı**

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Asım YAPICI

Ağustos 2024

TEŞEKKÜR

Literatür taramaları esnasında, denk geldiğim tezlerde “Teşekkür” kısmını büyük bir hevesle okurdum. Ortaya çıkan ürünün perde arkasındaki kahramanlarından bahsedilen bu kısım, yazmış olduğum tez kadar kıymetli.

Bir röportajında okumuştum, futbolun kralı Pele’ye nasıl gol kralı olduğu sorusu yöneltildiğinde; “Takım arkadaşlarım uygun pası vermese, attığım golleri atamazdım” yanıtını veriyor. Hayatımdaki başarılarda etkisi olan kişilerin mahiyetini ifade eden daha iyi bir cümle kuramazdım.

Öncelikle tezin bekası için yer yer eleştiren, yer yer ise akademik şevkimi uyandıran söz, tutum ve davranışlarıyla bu tezin oluşmasında, şekillenmesinde ve tamamlanmasında büyük rol oynayan danışman hocam, Prof. Dr. Asım Yapıcı’ya çok teşekkür ederim. Rehberliğinde yetişmeme müsaade ettiği için minnettarım. Yüksek lisans eğitimimde katkılarını esirgemeyen bütün hocalarıma teşekkür ederim. Onların bilgi ve deneyimleri, bu akademik yolculuğumu zenginleştirdi ve bana yeni ufuklar açtı.

Beni her koşulda destekleyen, bana güvenen ve sevgisini esirgemeyen anneciğim Nure Ersoy ve babacığım Hüseyin Ersoy’a, tezden kaçacak gibi olduğumda beni toplayan abim Ahmet Ersoy’a ve süreçteki huysuzluklarıma tahammül eden kardeşim Furkan Ersoy’a en derin teşekkürlerimi sunarım. Onların desteği ve sevgisi olmadan bu noktaya gelemezdim. İlham verici yaşantılarıyla bana rehberlik eden, Ankara’daki ailem, emekli çift Ziver Demir ve Feyziye Demir’e çalışmalarım esnasında cömertçe sundukları şefkat ve muhabbetleri için müteşekkirim.

Akademik yol arkadaşlarım ve kıymetli dostlarım Kübra Çamurdaş ve Funda Tınaz’a tez yazma sürecinde bana verdikleri destek ve moral için teşekkür ederim. Onların ve dâhil adını zikretmediğim dostlarımin varlığı, süreci daha katlanabilir kıldı.

Veri toplarken tanıştığım, konuştuğum ve aslında çalışmanın bulgular bölümünün mimarları, çok kıymetli 65 yaş üstü katılımcılarıma katkılarından dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bombaların arasında, yıkılmış evinin ortasında tezini yazarken çekilmiş fotoğrafını gördüğüm doktora öğrencisi, Gazzeli Anas Anas al Qanoa’ya da teşekkür etmek istiyorum. Fotoğraf karesine yansıyan kararlılığı ve azmi, yüksünmelerimi bir kenara bırakıp daha fazla çalışmam için bana ilham oldu.

Uygun pası vererek, başarıma katkı sunan herkese teşekkürlerimle...

İremnur Ersoy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
2.1. Yaşlılık Kavramı.....	4
2.2. Tanrı Tasavvuru	6
2.3. Dua Davranışı	8
3. YÖNTEM.....	12
3.1. Araştırmanın Metodolojisi.....	12
3.2. Veri Toplama	12
3.3. Araştırmanın Çalışma Grubu	13
3.4. Veri Analizi	13
4. BULGULAR.....	14
4.1. Yaşlılarda Tanrı Tasavvuru	14
4.1.1. Yaratıcı.....	15
4.1.2. Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak)	18
4.1.3. Güven Odağı	20
4.1.4. Sevgi.....	22
4.1.5. Korku.....	24
4.1.6. Din Gününün Sahibi	26
4.1.7. Dost Arkadaş	27
4.2. Yaşlıların Duası.....	29
4.2.1. Dünyevi İstek Duaları	30
4.2.2. Huzur Talebi.....	32
4.2.3. Umut Davranışı	34
4.2.4. Sağlık Talebi	36
4.2.5. Nesil Gelecek Kaygısı İçin Talep.....	39
4.2.6. Ümmet Akıbeti İçin Talep	41
4.2.7. İletişim-Bağ Kurma Davranışı.....	44

4.2.8. Uhrevi İstek Duaları.....	46
4.2.9. Cennet Talebi.....	48
4.2.10. Af (Tövbe) Talebi	51
4.2.11. Teslimiyet Davranışı	53
4.2.12. Şükür ve Övgü Duaları.....	55
5. TARTIŞMA	59
Sonuç ve Öneriler	62
KAYNAKÇA	64
Ek-10: Özgeçmiş	70

ÖZET

Araştırma, 65 yaş üstü bireylerin tanrı tasavvuru ve dua algısının nasıl olduğunu, bu tasavvur ve dua algısının psikolojik iyi oluşlarına etkisini anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada yaşlılık dönemindeki bireylerin tanrı tasavvuru ve dua algılarına yansıyan sorunlar incelenmiştir. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yaşlılık, tanrı tasavvuru ve dua algısı kavramlarına yönelik literatür taraması yapılmış, elde edilen bilgiler işlenmiştir. İkinci bölümde ise Mardin ili örnekleminde, yirmi 65 yaş üstü katılımcı ile (10 erkek 10 kadın olmak üzere) yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde elde edilen veriler çözümlenmiş, tartışılmış ve yorumlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma deseni tercih edilmiş olup, veriler yarı yapılandırılmış mülakat şeklinde elde edilmiştir. Elde edilen veriler çözümlenirken tematik ve içerik analizden istifade edilmiştir. Araştırma sonunda Mardin ili örneğindeki 65 yaş üstü bireylerinin tanrı tasavvuru ve dua algısını tanımlarken çeşitli başlıklar oluşturulmuştur. Çalışmada yaşlı bireylerin tanrı tasavvuru ve dua algısının-davranışının psikolojik iyi oluşlarına ve sorunlarla başa çıkmalarında iyi anlamda etkisinin olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dua Algısı, Tanrı Tasavvuru, Dua Davranışı, Yaşlı, Manevi Tatmin, Huzur.

ABSTRACT

The research aims to understand how individuals over the age of 65 have a conception of God and perception of prayer, and the effect of this conception and perception of prayer on their psychological well-being. In the study, the problems reflected on the perception of God and prayer of individuals in old age were examined. The study consists of two main parts. In the first part, a literature review on the concepts of old age, conception of God and prayer perception was conducted and the information obtained was processed. In the second part, the data obtained as a result of interviews conducted with thirty participants over 65 years of age (10 men and 10 women) with semi-structured interview method in the sample of Mardin province were analyzed, discussed and interpreted. Qualitative research was preferred in the study and the data were obtained through semi-structured interviews. Thematic and descriptive analysis were used to analyze the data. At the end of the study, various headings were framed while defining the conception of God and prayer perception of individuals over the age of 65 in the sample of Mardin province. In the study, it was revealed that the perception of God and prayer of individuals over the age of 65 had a good effect on their psychological well-being and coping with problems.

Keywords: Prayer Perception, God Conception, Prayer Behaviour, Elderly, Spiritual Satisfaction, Peace.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Yaratıcı Anlayışları	17
Tablo 2: Katılımcıların Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak) Anlayışları.....	19
Tablo 3: Katılımcıların Güven Odağı Anlayışları.....	21
Tablo 4: Katılımcıların Sevgi Anlayışları	24
Tablo 5: Katılımcıların Korku Anlayışları	26
Tablo 6: Katılımcıların Din Günü Sahibi Anlayışları.....	27
Tablo 7: Katılımcıların Dost Arkadaş Anlayışı.....	29
Tablo 8: Katılımcıların Dualarındaki Huzur Talebi	34
Tablo 9: Katılımcıların Dualarındaki Umut.....	36
Tablo 10: Katılımcıların Dualarındaki Sağlık Talebi	38
Tablo 11: Katılımcıların Dualarındaki Nesil Gelecek Kaygısı Talebi.....	41
Tablo 12: Katılımcıların Dualarındaki Ümmet Akıbeti Talebi	44
Tablo 13: Katılımcıların Dualarındaki İletişim-Bağ Kurma Davranışı	46
Tablo 14: Katılımcıların Dualarındaki Cennet Talebi	50
Tablo 15: Katılımcıların Dualarındaki Af(Tövbe) Talebi	53
Tablo 16: Katılımcıların Teslimiyet Davranışı.....	55
Tablo 17: Katılımcıların Şükür ve Övgü Davranışları	58

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmada konumuz itibariyle insan varlığının yaşlılık dönemi ve yaşlılık dönemindeki bireylerin Tanrı tasavvuru ve dua algıları ekseninde belirli yönler ele alınmıştır. Çalışmada ilk olarak yaşlılık dönemi kısaca tanımlanmıştır. Ardından Tanrı tasavvuru ve dua algısı kavramlarına müstakil başlıklar altında yer verilmiştir.

Bu araştırmanın konusu, yaşlılık dönemindeki bireylerin Tanrı tasavvurları ile güdü ve içerik açısından dua davranışlarındaki algıyı incelemektir. Temel problemi ise yaşlıların nasıl bir Tanrı tasavvuruna sahip olduğu ve dua davranışı-algısına sahip olduğudur.

Literatür taramasına baktığımızda yaşlılığa ilişkin şöyle bir tanımlama ile karşılaşmaktayız: Bireyin fiziksel ve bilişsel yeteneklerinde zamanla bir gerileme; sağlığın, gençlik ve güzelliğin, üretkenliğin, cinsel yaşamın, gelir düzeyinin, saygınlığın, bağımsızlığın, sosyal yaşantının ve statünün, desteklerin gün geçtikçe azalması gibi bu döneme özgü pek çok sorunun yaşandığı kayıplar dönemidir (Tereci vd., 2016). Literatürde yaşlandıkça dindarlığın arttığı bulguları mevcuttur (Hökelekli, 2003). Yaşlılarda tanrı tasavvurunun dua algılarına tesir ettiği de bulgular arasındadır.

Bu çalışma, Mardin ilinde ikamet eden / mukim yaşlıların gündelik hayatlarına yansıyan Tanrı tasavvurları ve dua davranışları üzerinden dini bilişlerini kavramak ve sorunlarla başa çıkma süreçlerini analiz etme açısından işlevseldir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bireylerin gelişim dönemlerine göre Tanrı tasavvuru ve dua algısı değişiklik göstermektedir. Hayatının her döneminde anlamaya ve anlaşılmaya ihtiyaç duyan insan, yaşantısında dönemselsel olarak farklı motivasyon kaynakları edinir. 65 yaş üzeri bireylerin ekseriyetinde gerek yaşama tutunma gerekse uhrevi bakımdan motivasyon kaynaklarının başında din yer alır (Hökelekli, 2003).

Geleneksel düşüncede yaşlılığa büyük bir önem verilirken; modern dönemin getirdiği etkilerle beraber günümüz toplumlarının ekseriyetinde yaşlılık, geçmişe kıyasla bir değer olmaktan çok bir problem olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan araştırma alanlarına baktığımızda genelde dünyada; özelde ise ülkemiz sınırları içerisinde artan yaşlı nüfus oranı

yeni dönemde birden fazla bilim dalının araştırma konusu haline gelmiştir. Yaşlıların dua etme nedenleri, dua algıları, dualarının muhtevası ve tanrı tasavvurlarının psikolojik analizi, ülkemizdeki artan yaşlı nüfusunu daha iyi anlayabilmek adına önem arz etmektedir. TÜİK verilerine göre, 2018 yılında Türkiye’de 65 yaş ve üstü nüfus 7 milyon 186 bin 204 kişiydi. Bu sayı, beş yıl içinde %21,4 artarak 2023 yılında 8 milyon 722 bin 806 kişiye ulaştı. Yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise 2018’de %8,8 iken, 2023’te %10,2’ye yükseldi. 2023’te yaşlı nüfusun %44,5’ini erkekler, %55,5’ini kadınlar oluşturmuyordu. Nüfus projeksiyonları, yaşlı nüfus oranının 2030’da %12,9, 2040’da %16,3, 2060’ta %22,6 ve 2080’de %25,6’ya ulaşacağını göstermektedir (TÜİK Kurumsal, 2024). Nüfus yoğunluğunun ve artışının bu şekilde seyrettiği yaş grubunu bilimsel anlamda değerlendirmenin önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda gerçekleştirilen araştırmanın amacı; yaşlılık dönemindeki bireylerin tanrı tasavvuru ve dua algılarına “nasıl” ve “neden” soruları çerçevesinde cevap bulmaktır. Araştırmada ilgili alan yazın incelenmiş, ilgili konunun literatürde ele alınmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, yaşlıların tanrı tasavvurları ve dua algılarının yanı sıra bu bireylerin tanrı tasavvurlarının dua davranışlarına etkilerinin nasıl ve neler olduğu belirlenerek ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Modern tıpta Geriatri alanının, bu konuyu özel uğraş olarak kabul ettiği göze çarpmaktadır. Geriatri, yaşlı sağlığı ve yaşlılık üzerine yapılan akademik çalışmaları içermektedir. Ayrıca literatürdeki örneklerde ileri yetişkinliği çalışan birçok araştırmacı, ileri yetişkinliği 40-60 yaş aralığı olarak baz almıştır. Bu bağlamda 65 yaş üstü katılımcılarla görüşen ve sosyal bilimler üzerine çalışma yapan araştırmacı sayısı oldukça az görünmektedir. Bu bakımdan araştırmanın belirlenen çalışma grubu ve konusu yönüyle öneme haiz olduğunu söylemek mümkündür.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Mardin ili örnekleminde, yalnızca Türkçe konuşabilen yaşlı katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla -etnik kökenlerin zengin olması hasebiyle- şehir merkezinde yaşayan Arapça ve Kürtçe konuşan yaşlıları kapsamamaktadır. Çalışmamız Mardin’de yaşayan Müslüman yaşlılarla gerçekleştirilmiş ve onların tanrı tasavvuru ve dua algıları-davranışlar üzerine şekillenmiştir. Çalışmada toplanan veriler 65 yaş üstü kadın ve erkek katılımcılarla gerçekleştiğinden bu yaş grubunu ihtiva etmektedir. Görüşmeler 2022 yılı

Ağustos ayında gerçekleştiğinden muhtelif zamanlarda tekrarlanacak olursa farklı bulgular elde edilebilir. Araştırmacının tesettürlü olması ve görüşme öncesinde katılımcılarla paylaştığı özgeçmişi esnasında İlahiyatçı olduğunu ifade etmiş olması, verilen cevapları etkilemiş olabileceğinden çalışmanın sınırlılıkları arasında değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma deseni tercih edildiğinden yoruma açık sapmalar olabilir. Bu sebeple farklı şehirlerde ve ayrı araştırmacıların gerçekleştireceği herhangi bir çalışmada sonuçlar farklılık gösterebilir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yaşlılık Kavramı

Yaşlı kelimesi terimler listesinde çoğunluk olarak “yaşı ileride olan, kocamış, ihtiyar (kimse) ve uzun seneleri ardında bırakmış” olarak tanımlanmaktadır. (*TDK Yaşlı*, 2024) Yaşlılık, canlılık, ruhsal, toplumsal ve kronolojik özelliklere sahip olan, insanın işlevlerinin azaldığı, buna karşılık tecrübelerinin ve bilgeliğinin arttığı bir dönemdir. Bu süreç, yetişkinlik evresinin sonu ile ölüm arasındaki doğal bir gelişim süreci olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle, doğumla başlayan ve yıl birimiyle ölçülebilen sürece "yaş"; yaşı ilerleyen bireylere "yaşlı"; yaşlı olma durumuna ise "yaşlılık" denir (WHO, 2002).

Yaşlılık dönemini ifade etmek için ortak paydamız takvim yaşıdır. Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletlerin zamansal yaş tanımları çeşitlilik göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılık evresi için zamansal tanımlamayı dikkate almakta ve bu dönemi, “65 yaş ve üzeri” olarak ifade etmektedir. Çeşitli yaş ölçütlerinin kullanımı da söz konusudur. Örneğin, Birleşmiş Milletler bu kapsamdaki çalışmalarında 60 ve üzeri yaş alanını konu almaktadır. Ancak, ulusal ve uluslararası yaşlılık pratiklerinin genelinde DSÖ’nün lügati esas alınmaktadır. Yaşlı nüfus kendi içerisinde de alt dallara ayrılmıştır. 65-74 yaş dalı “genç yaşlı”, 74-84 yaş dalı “yaşlı”, 85 ve üzeri yaş dalı “en yaşlı yaşlı” olarak tanımlanmaktadır (Aslan & Ertem, 2012). İlk insandan bugüne gelinceye kadar değişkenlik gösteren ömür sürelerine bakıldığında gerek 60 gerekse 65 yaş gelişmiş ülkeler için genç yaş olarak varsayılabilmektedir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerde de yaşam süreleri bu yaşlara varmış ve dahi geçmiş durumdadır. Demografik olarak 65 yaş ve üzeri yaşlılık evresinin başlangıcı olarak kabul edilmekte ve kişinin emekliye ayrılması, sağlık ve sosyal güvencelerden istifade etmeye başlaması ile özdeşleştirildiğinden bu yaş toplumsal ve finansal yaşlılığın da ilk adımı olarak varsayılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018). DSÖ yaşlılığı, “yaşamsal işlevselliklerin devamlı olarak azalması, tüm organizmanın bereketliliğinin azalması ve çevresel faktörlere uyum, uzlaşma kabiliyetinin azalması” olarak tanımlamıştır. Kendi içinde de yaş kapsamında yapılan sınıflamalara göre 65–74 arası yaşlar “genç yaşlılık”, 75–84 arası yaşlar “yaşlılık”, 85 ve üzeri yaşlar ise “ileri yaşlılık” olarak ifade edilmektedir. (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Yaşlılığın ilk adımı olarak “kronolojik yaşın” kabul edilmesinin nedeni bireylerde yaşlılığın

“fizyolojik” olarak belirlenmesinin net sonuç vermeyeceğinden ruhsal olarak belirlenmesinin ise “muhal” olmasından kaynaklanmaktadır. Lakin DSÖ, yaşlıyı ifade etmek için kullanılan zamansal yaşın kesin bir ibare olmadığını, yaşlanmanın her yaşlı için aynı olmadığını ve aynı yaştaki yaşlı grubun farklı gelişim özellikleri gösterebileceklerini belirtmektedir (WHO, 2002). Bu kronolojik umumi tarif yaşlıların yaşam müddetlerini belirlese de yaşlılığı yaşam yönünden açıklayabilen bir ifade olduğu söylenemez. Yaşlanma ve yaşlılık ifadelerini bilimsel açıdan araştıran Gerontoloji’ de bu mefhum, yaşlanma ve yaşlılık şeklinde iki ayrı olayı kesin ve keskin sınırlarla ayırarak tanımlamaktadır. Yaşlanma, insanın anne karnındaki oluşumundan ölümüne kadar devam eden bir yaşama süresidir. Yaşlılık ise insan yaşamının son evresi ve bireyin ileri yaşlanma durumu olarak kabul edilmektedir. Lakin akademik lügatte yaşlanma ve yaşlılığın muhtelif tanımlamaları var olsa da bu tanımlamaların yaşlanma ve yaşlılığın kültürel boyutunu ifade etmekten uzak olduğu kanısına varmak mümkündür.

Yaşlılık en temelde bireyin bedensel ve duyuşal işleyişinde oluşan gerileme, finansal düzeyin, sağlığın, itibarın, rol ve statünün, özgürlüğün, toplum içerisindeki yaşantının ve sosyal desteklerin azalması ve kaybı gibi birçok problemin meydana geldiği dönem olarak ifade edilebilmektedir. Yaşlılık, kişinin geçirmiş olduğu “gelişme ve olgunlaşma” evrelerinin ardı sıra çevresel ve genetik etmenlerin öne çıktığı, beraberinde bedensel ve ruhsal yönden de çeşitliliklerin görüldüğü bir gelişim dönemine işaret etmektedir. Yaşlılık döneminde bireyler “fiziksel olarak gerilemeye, emeklilik hayatına geçmeye” başlamaktadır. Bu evrenin sorunsuz bir şekilde geçirilebilmesi için kişilerin “sağlık durumları ve sosyo-ekonomik” koşullarının yeterli olması önemlidir (Köylü, 2007).

Maslow’ un temel ihtiyaçlar hiyerarşisine göre yaşlılık, kendini gerçekleştirme döneminde olan birey için bahsi geçen bir süreçtir. Erikson’ a göre ise yaşamın nihai aşaması olan yaşlılık, önceki evrelerin etkisiyle bağlantılı olarak kişilik bütünlüğü içinde fevkalade uyumlu ve huzurlu olabileceği gibi çaresizlik içinde huzursuzluk ve endişe dolu da olabilir (Maslow'dan; Çoban, 2021; Erikson vd., 1984).

Yaşlılık, bireyin hayatının sonunda yer alan, fizyolojik ve ruhsal değişimlerin, sosyo-ekonomik koşulların ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenen doğal bir süreçtir. Bu dönemde, kişinin bedensel ve duyuşal işleyişinde gerilemeler, finansal ve sosyal desteklerde azalmalar yaşanabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen zamansal yaş tanımları, yaşlılığın başlangıcını ve evrelerini belirlemektedir. Yaşlılık, aynı zamanda bireylerin tecrübelerinin ve bilgeliğinin arttığı bir dönemdir.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre, yaşlılık kendini gerçekleştirme sürecinin bir parçasıdır (Maslow'dan; oban, 2021). Erikson'a göre ise yaşamın nihai aşaması olan yaşlılık, önceki evrelerin etkisiyle ya huzurlu ve uyumlu ya da huzursuz ve endişe dolu olabilir (Erikson vd., 1984). Bu bağlamda yaşlılık döneminin sağlıklı ve sorunsuz geçirilmesi, bireylerin sağlık durumu ve sosyo-ekonomik koşullarının yeterli olmasına bağlıdır. Bu sürecin bilimsel açıdan incelenmesi, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

2.2. Tanrı Tasavvuru

Din ve Tanrı tasavvuru, insanlara hem manevi hem de düşünsel olarak anlam sağlar ve güçlü bir sığınak sunar. Kendini aşan yüce bir varlığa inanan birey, tatmin ve huzurunu bu ilahi kuvvetin varlığında bulur. Bu g , dünyada kaybettiği sevdiklerine kavuşma ve evrensel yaşam kaynağına ulaşma vaadini de içerir (Yalom, 2004).

Din psikolojisi literatüründe, Tanrı tasavvurunun kökeni ve oluşumu üzerine çeşitli teoriler mevcuttur (Kaya, 2023). Bu teorilerin başında Piaget'in bilişsel kuramı gelir. Piaget'e göre biliş, bireyin kalıtsal özellikleriyle yaşam boyu etkileşim halinde olan; ancak temelinde değişmeyen fizyolojik faktörlere dayanır (Piaget, 2005).

Din psikolojisi literatüründe Tanrı imgesi ve Tanrı tasavvuru eş anlamlı olarak kullanılır. İmge, zihinsel bir temsil ya da hayal gücünün yarattığı bir fikirken tasavvur, duyuusal uyarılarla zihinde oluşan herhangi bir nesne, eylem ya da kavramın yeniden şekillenmesi veya hatırlanmasıdır (etin, 2019). Her iki kavramın benzer anlamlar taşıdığı görülmektedir.

Çocukluk döneminde, tek tanrılı dinlerde zihinde canlandırma yaygınken, çok tanrılı dinlerde Tanrıların resmedilmesi daha yaygın olarak görülmektedir. Soyut Tanrı kavramlarında ise Tanrı, sıfatları üzerinden anlamlandırılır. İnsan her durumda Tanrı'nın varlığını zihinde canlandırma ihtiyaı duyar; bu durum çocuklukta başlayabilir veya ilerleyen yaşlarda tecrübeler yoluyla gelişebilir. Tanrı tasavvuru, insanın zihinsel bir  z msemesidir, Tanrı'nın gerçek varlığı ve mahiyetini tam anlamıyla yansıtmaz. Sağlıklı bir Tanrı tasavvuru için doğru kavramların ve kaynakların belirlenmesi gerekir. Yanlış bir tasavvur,

nevrotikleşmeye yol açabilir. Tanrı tasavvuru üzerinde etkili olan unsurlar arasında ebeveynlerle olan ilişkiler, önemli kişiler ve gruplar, benlik saygısı, dini eğitim, dini ibadetler ve bireysel tecrübeler bulunmaktadır (Yıldız, 2007).

Bireyin dini inançları, Tanrı tasavvurunu şekillendiren en önemli faktörlerden biridir. Kutsal metinlerdeki Tanrı tasavvurları, inananların Tanrı anlayışını etkiler. Örneğin, Erich Fromm'un Tanrı tasavvuru, Eski Ahit geleneğinden etkilenmiştir. Cinsiyet de Tanrı tasavvuru üzerinde etkili olabilir; araştırmalar, kadınların daha merhametli ve bağışlayıcı, erkeklerin ise daha cezalandırıcı bir Tanrı tasavvuruna sahip olduğunu göstermektedir (Çetin, 2019).

Tanrı tasavvuru, aynı zamanda bireyin yetiştiği kültürel ortamdan da etkilenir. Farklı dinlerin ve mezheplerin etkisi, bireylerin Tanrı anlayışını şekillendirir. Dindarlık türü de Tanrı tasavvurunda farklılıklara yol açabilir; toplumsal ve bireysel dindarlık veya iç - dış güdümlü dindarlık türleri, Tanrı tasavvurunu farklı şekilde etkileyebilir (Hökelekli, 2003).

Tanrı üzerinde etkili olan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- **Ebeveynlerle İlişkiler:** Çocukluk döneminde ebeveynlerle kurulan ilişkiler, Tanrı tasavvurunun temellerini atar. Bu ilişkilerdeki olumlu veya olumsuz deneyimler, bireyin nasıl algıladığını belirler.
- **Önemli Kişiler ve Gruplar:** Yaşam boyunca etkileşimde bulunulan önemli kişiler ve gruplar, bireyin dini inançlarını ve Tanrı tasavvurunu şekillendirir.
- **Benlik Saygısı:** Bireyin kendine duyduğu saygı, Tanrı tasavvurunu etkiler. Yüksek benlik saygısına sahip bireyler, genellikle daha pozitif bir Tanrı tasavvuruna sahiptir.
- **Dini Eğitim:** Kutsal metinler ve dini eğitim, Tanrı tasavvurunun temel kaynaklarından. Bu eğitim, bireyin Tanrı'ya dair algılarını şekillendirir.
- **Dini İbadetler ve Tartışmalar:** İbadetler ve dini konularda yapılan tartışmalar, bireyin Tanrı tasavvurunu pekiştirir ve derinleştirir.
- **Bireysel Tecrübeler:** Kişinin hayatında yaşadığı bireysel dini tecrübeler, Tanrı tasavvurunu doğrudan etkiler ve şekillendirir (Yıldız, 2007).

Sonuç olarak, Tanrı tasavvuru, bireylerin manevi ve ruhsal dünyalarında merkezi bir rol oynar. Bu tasavvur, dini inançlar, kültürel çevre, eğitim ve bireysel tecrübelerle şekillenir

ve insanlara anlam, huzur ve sığınak sağlar. Sağlıklı bir Tanrı tasavvuru, bireylerin ruhsal iyilik halini desteklerken, yanlış bir tasavvur ise nevrotikleşmeye yol açabilir. Bu nedenle, doğru kavramların ve kaynakların belirlenmesi, bireylerin manevi gelişimleri için kritik öneme sahiptir. Tanrı tasavvurunun bireyler üzerindeki etkilerini anlamak, dini ve psikolojik destek mekanizmalarının etkinliğini artırmak için gereklidir.

2.3. Dua Davranışı

Dua kelimesi de-a-ve kökünden gelir ve genel olarak “çağırarak, dua etmek, birini bir şeye sevk eylemek, davet etmek, birini bir isimle isimlendirmek, birini bir başkasına nispet etmek anlamlarında kullanılmaktadır (Tekin, 2012). Literatürde dua ile ilgili pek çok tanım ve açıklama yapılmıştır. Bu tanımlamaların temelinde ise duanın Allah ile kul arasında kurulan, yapısal olarak insanlar arasındaki ilişkiden çok farklı ve derin bir ilişki ve iletişim biçimi olduğu yer almaktadır. Dua, insan ile Allah arasında bir iletişim veya haberleşme şekli olarak tanımlanabilir. Görünürde bu iletişim tek yönlü gibi gözükse de dua eden kişinin Allah'ın cevap vereceğine dair bir beklentisi ve umudu vardır. Dua, konusundan bağımsız olarak, insanın kendisini muhtaç ve çaresiz hissettiği anlarda, Allah'ı ihtiyaçlarını karşılayacak bir varlık olarak kabul ettiği ve Allah'ın kendisini işittiğine inanıp güvendiği bir iletişim şeklidir. Bu, insan ile Allah arasında açıkça denk olmayan bir ilişki içerisindeki bir haberleşmedir (Hökelekli, 2003). Dua, insanın kalbinden yükselen ve Allah'ın sonsuz rahmet kapılarına ulaşan manevi bir yakarış olarak ifade edebilir.

Birey, dua vasıtasıyla yaratıcıyla birebir bağ kurmaktadır. Bu ilişki insanların kendi aralarında kurdukları ilişkiden farklıdır, zira ilişkinin taraflarından biri Allah'tır. Bu ilişki dışarıdan bakıldığında tek yönlü bir ilişki olarak görülse de insan dua ederken Allah'ın onu duyduğunu bildiği için yalnızca dua edenin hissedebileceği bir karşılıklı ilişki söz konusudur. Dua, bir “eksiklik şuuru”dur (Hökelekli, 2003). Bireyin kendinde eksikliğini hissettiği durumların farkına varması ve bu eksikliklerinin bilinmesi, yakarışlarının işitilmesi talebiyle Tanrı'ya yönelmesidir. Bu bağlamda Allah'tan bir talepte bulunmak anlamına gelen dua, dinî ruh halinin temelini temsil eder. Fakat dua, talep etmek anlamının yanında şükran ve sevgi ifadesidir. Bu şekilde dua, insanın Tanrı'ya doğru olan tüm eylemlerini kapsar. Bu sebeple dinî hayatta duanın önemli bir yeri vardır.

Din psikolojisi çalışmalarında, konuşma diline dayalı (colloquial) dua, derin düşünme (meditative) dua, talep etme (petitionary) dua ve dini ritüel olarak (ritüel) dua olmak üzere genellikle dört temel dua türü belirlenmiştir. Duanın psikolojik faydalarının yanı sıra bazı kazanımlar sağladığını düşünen toplumlar ve yöneticiler, dua etmeyi yaygınlaştırarak bilinçli bir gelenek oluşturmuşlardır (M. Koç, 2002). Bu duruma en iyi örnek Osmanlı tarihinden verilebilir. Osmanlı padişahları, her sefer öncesinde halka ferman göndererek dua edilmesini istemiştir. (Pınar, 2013).

Dua, dinî davranışın en temel özelliklerini taşımaktadır. İnsan dua ederken idrak ettiği kendi faniliğinin yanında Tanrı'nın yüceliğini de ifade ederek ümit ve güven duygusu içerisinde Tanrı'ya yönelir. Bu şekilde Tanrı ile insan arasında dinî yoldan kurulan ilişkinin özü veya tipik modeli, dua üzerinde açıkça görülebilir. İnsan, hayatı boyunca birçok zorlukla karşılaşır. Bunların bazısını kendi eylemleriyle atlatabilmesine rağmen bazısında kendi yapabileceği hiçbir şey olmaz. İşte bu şekilde insanın artık elinden hiçbir şey gelmeyen durumlardaki yardım çılgılığı olan dua, dindar birey için bir kılavuz ve güç arayışıdır (Köse & Ayten, 2012).

Birey dua vasıtasıyla Tanrı ile ilişki kurmak, bu ilişkiden güç almak ve keyif duymak ister. Diğer yandan dua, ruhun iç âleminde bir gerilim ve içsel bir yolculuk olarak da tanımlanabilir. Yani dua genel olarak bir şikâyet, acı çılgılığı ve yardım talebi olarak görülmekle birlikte bazen insanlar dua ile her şeyden üstün ve ezeli olan varlığı saygıyla seyreder gibi hissederler. Bu durum, insanın yaratıcısına gösterdiği ihtiramla ibadet, sevgi gösterisi veya ruhun Tanrı'ya yaklaşması olarak da ifade edilebilir. Bu yönüyle dua, insanın görmediği, koruyan, yol gösteren yaratıcısıyla, hisleri ve fikirleri aracılığıyla bağ oluşturma gayretini ifade eder. Dua; insanın varlığının tümüyle, kalbindekileri bütün gerçekliğiyle açabildiği Tanrı'ya yönelmesidir. Bu yöneliş tıpkı bir "Ben" in bir "Sen" le konuşması gibidir fakat burada ilişki kurulan bir insan değil üstün bir Yaratıcıdır. Bu ilişkinin birey üzerindeki olumlu etkileri, ilişki kurulan varlığın büyüklüğüyle doğru orantılıdır. Dua; her zaman için daha üstün, daha zengin, daha güçlü, daha yoğun ve daha saf bir yaşama duyulan büyük bir özlemin ifadesidir. Duanın güdüsü, bireyin hayatını güçlendirme ve iyileştirme çabasıdır. Dua, din gibi evrensel bir olgudur. Her toplumda, kültürde, medeniyette ve dinde dua davranışına denk geliriz. Öyle ki dine ilgisiz veya inançsız insanların dahi zaman zaman duaya sığındıkları gözlemlenebilir. Çünkü dua, insanın fitratında olan bir eğilimi ve vazgeçemeyeceği bir ihtiyacdır. Tanrı'ya inanmadıklarını dile getiren, dine sırtlarını dönüp maddeci bir hayat süren insanlardan bazısının özellikle de bir kaza ve afet anı gibi veya

hastalık ve zorluk zamanları gibi çaresiz ve mahrum hissettikleri anlarda dua etmeye başlaması, Tanrı'ya yönelmesi; insanın yaratılış olarak duaya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Yani dua ihtiyacının belirmesi, insanın ruhsal varlığının bilinçsizce verdiği bir tepkidir. Bu sebeple insanların çoğu, farklı durumlar altında dua etmeye zorunlu bir ihtiyaç duyarlar. İnsanların duaya olan bu ihtiyaçlarını aktarış şekilleri ise farklılık göstermektedir.

Evrensel olarak tecrübe edilen dua, her kültür ve dinde farklı şekillerde ifade bulur. Ayakta, secde halinde, oturarak, başını sallayarak, zıplayarak dua edilebildiği gibi eller açık bir şekilde yukarı kaldırılarak, göğse vurularak, parmaklar birbirine kenetlenerek, eller göğüste kavuşturularak da dua edilmektedir. Duanın ifade ediliş şekillerindeki bu farklılıklar, insanların duaya olan ihtiyaçlarını kişiselleştirmelerine yardımcı olur. Her bir kültür ve din, dua ihtiyacını kendilerine özgü bir şekilde ifade eder. İslam'da ise dua, kulun Tanrı'ya olan ibadetidir. İslam'a göre ibadetin tarzı tartışmaya açık değildir. Yüzün hangi yöne çevrildiği duanın ruhu açısından pek büyük önem taşımaz. Nitekim Allah'ın bu konudaki ayeti de bunu göstermektedir: “Doğu da Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/115) Aynı şekilde kişi sokakta, otobüste, arabada, ofiste, okulda, mescitte, dağda, bulunduğu her yerde dua edebilir.

Duada önemli olan kulun içten ve samimi olmasıdır. Duada Tanrı'ya söylenen sözlerin değeri veya duanın yapıldığı yer değil bireyin Tanrı'ya yönelme çabası ve dua ederken hissettiği sevgi önemlidir. Dua, bir çocuğun babasıyla konuşması gibi samimi olmalıdır. Kişi dua ederken tüm varlığıyla, sevgi dolu bir şekilde duaya yönelmelidir. Duada söylenen sözler, kullanılan kelimeler önemli değildir zira dua sadece sözlerden oluşmaz. Yapılan işler, kalpten geçirilen niyetler dahi sahibinin samimiyeti doğrultusunda duadır. İnsanın Allah'la samimi bir ilişki kurmasını sağlayan her şey duadır denilebilir. Dolayısıyla Allah'la ilişki kurmayı sağlayan her edim, duadır. Her ne kadar duanın kendine özgü belirli bir yeri, zamanı, şekli olmasa da birey ve Allah arasındaki bu ilişkiyi kurabilmek için bazı usuller oluşturulması, dua pratiğini insanlar açısından daha erişilebilir hale getirebilir. Nitekim dua bir boyutuyla ruhsal bir iletişim olmasının yanında diğer boyutuyla bir ibadettir. Hz. Peygamber, “Dua ibadetin özüdür.” buyurmuştur (Tirmizî vd., 1984). Duanın dinin özünü oluşturduğu düşüncesi birçok düşünür tarafından paylaşılmaktadır. Örneğin, ünlü düşünür Schleiermacher, dindar olmak ile dua etmenin aynı şey olduğunu belirtirken, Romantik şair Novalis, felsefe için düşünmek ne ise din için de dua etmenin aynı anlama geldiğini ifade eder (Horozcu, 2010). W. James ise duanın, dinin ruhunun özü olduğunu savunur (James, 2020).

Nasıl ki namaz, hac, zekât ve oruç gibi diğer ibadetlerin bir usulü varsa ruhsal bir faaliyet olarak duanın bir gerekliliği olmasa da ibadet olarak duanın bir usulünün olması, sınırlarının çizilmiş olması gerekmektedir ki kişi duasının sonucunda Allah ile bir yakınlık kurabilmiş olsun. Duanın usulü ile ilgili ilk söylenebilecek şey duanın samimi olması gerektiğidir. Az önce değindiğimiz gibi dua eden kişi her şeyden önce samimi bir kalple Tanrı'ya yönelmelidir. Yoğun duygulardan meydana gelen dua, kalptekilerin özgürce dökülmesidir. Bu sebeple dua dili; tümüyle özgür, özel, plansız ve doğaçlamadır.

Dua eden kişi dua ederken başkalarının sözlerini kullanmaz. Bu sözler kalbinin aktardığı şekliyle, doğal akışında söylenen sözlerdir. Dolayısıyla dua, kul tarafından bağımsız oluşturulan, samimi bir yapıya sahiptir. Dindar bireyler, belirli şartlara uygun olarak yapılmış duaların kabul edileceğine dair büyük bir inanç içerisinde dua ederler. Nitekim bireylerin dua etmelerini sağlayan da sahip oldukları bu ümit ve inançtır.

Yukarıdaki dua tanımlarında dikkati çeken en önemli nokta, insanların en uygun dua tanımını bulma çabalarından çok, kendi yaşam ve duygularını yansıtan dini bir gerçekliği ortaya koymalarıdır. Çeşitli tanımlamalar incelendiğinde, “Tanrı”, “Ruh”, “öz” (din için), “konuşma”, “iletişim”, “diyalog”, “dinleme”, “dikkat etme”, “düşünme”, “sevme”, “birlik”, “ilişki”, “paylaşım”, “karşılaşma” ve “görüşme” gibi kavramların dua ile sıkça ilişkilendirildiği görülmektedir. Farklı din ve geleneklere ait dua anlayışlarında belirli farklar bulunmakla birlikte, birçok ortak nokta da dikkati çekmektedir. Genel olarak, duanın dinin özü ve merkezi bir unsuru olduğu, Tanrı'dan dünya veya ahiret ile ilgili isteklerde bulunma, ona sığınma, şükretme, yönelme ve onunla iletişim kurma gibi temel noktalarda buluşulduğu söylenebilir (Horozcu, 2010).

Duanın, insanın Allah ile kurduğu ilişkinin özünü ve dinin merkezini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede dua, insanın ruhsal ve manevi dünyasında vazgeçilmez bir yer tutar ve hayatındaki zorluklarla başa çıkmada önemli bir destek ve güç kaynağıdır. İnsanların farklı şekillerde ve durumlarda dua etme ihtiyacı duymaları, duanın evrensel ve insani bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, dua, bireylerin ruh sağlığını ve manevi dengesini koruyan, onları Tanrı'ya yakınlaştıran ve içsel huzur sağlayan temel bir ibadet biçimidir.

3. YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme/mülakat ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı ve katılımcının bulunduğu araştırma sorularına odaklanan sürece görüşme denir. Görüşme türlerinden biri olan açık uçlu ve araştırma konusu sınırına uygun hale getirilen sorularla yarı yapılandırılmış görüşme ile söz konusu yöntem uygulanmıştır (Güçlü, 2019).

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Görüşmeler 06.03.2023 tarihi, 69285 sayılı ASBÜ etik kurul onayı ve katılımcılarının gönüllüğü esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcılara görüşme soruları öncesinde araştırmanın amacı açıklanmış ve kişisel bilgilerinin gizli kalacağı güvencesi verilmiştir. Mülakat soruları ise şu şekildedir: “Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?, Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah’tan ne istersiniz?” Çalışmanın tek veri kaynağı katılımcıların sorduğumuz sorulara verdikleri yanıtlar olmuştur. Elde edilen bu veriler (ses kayıtları) bilgisayar ortamında dökümleri alınarak yazıya geçirilmiş ve görüşme dökümlerinin ham haliyle ve görüşme dökümlerinde herhangi bir değişikliğe gidilmeden analiz gerçekleştirilmiştir.

3.2. Veri Toplama

Çalışmada veri toplama süreci kartopu yöntemiyle sağlanmıştır. Ulaşılan 65 yaş üstü çalışmaya uygun katılımcıların yönlendirmesiyle yeni katılımcılara ulaşılmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcıların Mardin örneklemi dolayısıyla Mardin’de yaşaması, Türkçe konuşuyor olması ve yaşı göz önünde bulundurulmuştur.

3.3. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma, 65 yaş üstü 20 ileri yetişkin bireyi (10'u kadın, 10'u erkek) ve Mardin şehir merkezinde gerçekleştiğinden bu şehri kapsamaktadır.

3.4. Veri Analizi

Görüşme dökümlerinin kodlanırken belirli araştırma sorusu ve buna bağlı alt sorular çerçevesinde veri setinin incelendiği yapısal kodlama tercih edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların cevaplarında sadece ilgili soruyla bağlantılı kısımlar incelenmiş, konudan bağımsız söylemler değerlendirilmeye alınmamıştır. Veri analizi yapılırken ise içerik analizi ve tematik analizden istifade edilmiştir. Veriler öncelikle düzenlenmiş ardından anlamlandırma, kategorileştirme, bütünleştirme ve raporlama süreciyle işlenmiştir. İçerik analizi, metin verilerinin öznel olarak yorumlanmasını, sistematik olarak sınıflandırılmasını, kodlama ve temalandırma süreçlerini belirleyen yöntemdir (Güçlü, 2019).

4. BULGULAR

4.1. Yaşlılarda Tanrı Tasavvuru

Tarih boyunca yaşlılara verilen değer ve saygının, modern çağda geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçişle birlikte azaldığı gözlemlenmektedir. Bu geçiş, yaşlı bireylerin toplumdaki statüsünü olumsuz etkilemiş ve onları terk edilme, yalnızlık, değersizlik ve umutsuzluk gibi psikolojik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır (Yıldız, 2007). Uygun bir dini gelişim sürecinden geçmiş olan yaşlılar, güçsüzlük ve çaresizlik duygularının da etkisiyle dini yaşantıya daha fazla motive olabilirler. Buna karşın dini ilgi olmadan yaşlılık dönemine giren bireylerde ölüm düşüncesinin dindarlığı tam olarak etkilediği söylenemez. Bireysel farklılıklar göz önüne alındığında, dini ilginin yaşlılık döneminde geliştirilebileceği görülmektedir. Örneğin, sağlık sorunları karşısında Allah'tan iyileşme dileyen yaşlılar, iyileşmenin bir lütuf olduğunu düşünerek Tanrı'ya şükredebilirler ve bu da dini ilgilerini artırabilir (Tokur, 2020). Bu süreçte dindarlığın önemi değil, yoğunluğu değişir; yaşlı bireyler zamanla dini duygularına ekleme veya çıkarma yapabilirler (Köse & Ayten, 2012). Yaşam boyu çözilemeyen sorunlarla yüzleşirken din, yaşlı bireyler için önemli bir sığınak olur (Karaca, 2016).

Dini gelişim psikolojisi literatürüne bakıldığında, yaşlılık döneminde dinsel gelişim hakkında iki zıt görüş dikkat çekmektedir. İlk görüşe göre yaşlı bireyler kazanmış oldukları dini alışkanlıkları sürdürür, dini duygularında artış olmaz ve dini dogmalara daha az bağlı kalırlar. Buna karşın ikinci görüş, yaşlı bireylerin diğer aktivitelerinin azalmasıyla dini alışkanlıklarına daha sıkı bağlılık göstereceklerini, din üzerine daha fazla düşünecek zamanlarının olacağını ve bu dönemde ibadet etme oranlarının diğer dönemlere kıyasla daha yüksek olacağını savunur. Bu ikinci görüşü destekleyen William James, yaşlılık dönemini “mükemmel dini çağ” olarak tanımlar (James, 2020).

Din psikoloğu Pargament'e göre, içsel güdülerle yönlendirilmiş ve hayatta daha büyük bir anlam olduğuna inanılan dini inanç, Tanrı'yla güvenli bir bağlanma ve manevi birlik duygusu üzerine kurulu olduğunda, yaşlı bireyin sağlık ve mutluluğu için olumlu etkiler

sağlar. Buna karşılık, zorla yaşanmış ve Tanrı'yla zayıf bir ilişkiyi yansıtan dini inanç, kısa vadede yaşlı bireyin sağlık ve mutluluğu için yeterli olmaz (Mehmetoğlu, 2005). Yaşlılar üzerine yapılan araştırmalar, bu dönemdeki bazı olumsuzlukların psikolojik iyilik halini olumsuz etkilediğini; ancak dindarlık ve maneviyatın bu olumsuzluklarla başa çıkmada doğrudan veya dolaylı olarak pozitif bir kaynak sağladığını göstermiştir (Karaca, 2016). Maneviyatın, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini ve psikolojik iyilik hallerini olumlu etkilemesi için içselleştirilmiş bir dini inanç ve Allah'la güvenli bir bağlanma kurulması gerektiği belirtilmektedir (Abay, 2021).

Modern çağın aile yapısındaki değişim, yaşlı bireylerin toplum içindeki statüsünde kayda değer bir azalmaya neden olmaktadır. Bu değişim, onların yalnızlık, değersizlik ve umutsuzluk gibi psikolojik sorunlarla başa çıkma mücadelesini zorlaştırmaktadır. Yaşlılık döneminde dini yaşantının önemi artmakta, bu süreçte dini inançlar ve ritüeller yaşlı bireylerin manevi destek arayışlarında kritik bir rol oynamaktadır. Dini inançların ve ibadetlerin, yaşlı bireylerin sağlık ve mutluluğuna olumlu katkıları olduğu görülmektedir. William James'in belirttiği gibi yaşlılık dönemi bireylerin dini bağlılıklarının derinleştiği bir zaman dilimi olabilmektedir (James, 2020).

Araştırmalar, içselleştirilmiş dini inançların ve Tanrı ile kurulan güvenli bağların, yaşlı bireylerin psikolojik iyilik hali üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Dindarlık ve maneviyat, yaşlıların karşılaştıkları olumsuzluklarla başa çıkmada güçlü birer kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin manevi ihtiyaçlarının karşılanması, onların yaşam kalitesini ve psikolojik sağlığını desteklemek için gereklidir. Bu dönem, yaşlı bireyler için bir sığınak olarak dinin ve manevi pratiklerin önemini vurgulamaktadır.

4.1.1. Yaratıcı

Gerçekleştirdiğimiz mülakatlar neticesinde, katılımcıların %40'nın "Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?" ve "Allah'ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?" sorularına verdikleri yanıtların 'Yaratıcı' kavramını yansıttığı tespit edilmiştir.

Vermiş oldukları yanıtlar çerçevesinde, içerisinde bulundukları süreçte Allah'ı yaratıcı olarak tanımlamaları anlam arayışlarının bir parçası olabilir. Bununla birlikte yaşam boyu biriktirdikleri dini inanç tecrübeleriyle yaratıcı olarak tanımlamaları, yaşamlarının bir bütün olarak anlamlı olduğu hissini veriyor olabilir. Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri teorisi, son gelişim aşaması olan "Ego bütünlüğü vs. umutsuzluk" kapsamında

değerlendirdiğimizde ise yaşlı bireylerin geçmiş yaşantılarını değerlendirip, anlam arayışında olduklarını söylememiz mümkündür (Gürses & Kılavuz, 2011).

Değerlendirmemizi psikoanalitik perspektif ve Freud nazarıyla yaptığımızda, karşımıza baba figürü ve otoriter tanrı tasavvuru çıkar (Freud, 2021). Bu düşünceden hareketle şunları söylemek mümkündür: Tanrı'nın yaratıcı olarak görülmesi bir otorite ve baba figürüne duyulan ihtiyacın bir yansıması olabilir. 65 yaş üstü bireyler, hayatlarının sonuna yaklaşırken, güçlü ve yaratıcı bir figüre güvenme ihtiyacı duyabilirler.

Hazırlamış olduğumuz veri tablosunda Allah'ı “Yaratıcı” olarak tanımlayan 8 katılımcıdan 6'sının erkek olduğu tespit edilmiştir. Elde ettiğimiz bu sonucu, toplumsal roller ve dini eğitim farklılıklarıyla açıklamak mümkündür. Erkeklerin dini liderlik pozisyonlarında daha çok bulunuyor olması, Allah'ı yaratıcı olarak algılama eğilimlerini pekiştirmiş olabilir.

Katılımcıların Allah'ı “Yaratıcı” kavramıyla tanımlaması Kur'an'da geçen esmaları ‘el- Halık’ (Yaratıcı), ‘el-Bârî’ (Var eden), ve ‘el-Musavvir’ (Şekil veren) ile örtüşmektedir (el-Haşr, 59:24, 2011). Aynı şekilde Zümer suresi 62. ayette yer alan “Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir.” ifadesi de görüşmecilerin Allah'ı yaratıcı olarak algılamalarını doğrulamaktadır (Zümer, 39:62, 2011). Yaratma fiilinin yalnızca Tanrı'ya ait olduğu ve hiçbir yaratılmış varlığın bu sifata sahip olmadığı İslam teolojisinin vurguladığı noktalardandır (Atay, 2003). Sorumuza gelen yanıtlar da İslam teolojisinin temel öğretileriyle uyum içersindedir.

Analizimizi bireylerin yaşam tecrübesi, kültürel ve toplumsal bağlamları, psikolojik durumları ve kişisel dini deneyimleri gibi birçok faktörü dikkate alarak yapmaya özen gösterdik. Allah'ın her şeyi ve kendilerini yarattığı inancı ve düşüncesinin, bu yaştaki bireylerin güven ve anlam arayışı hissini tatmin ettiğini söyleyebiliriz. Görüşme esnasında soruları yanıtlarken katılımcıların kullandığı beden dili, araştırmacının bu gözlemini destekler nitelikteydi.

Katılımcı	Yaratıcı	Yaş	Cinsiyet
K7	Bizi yoktan var eden, kâinatı yoktan var eden bir maneviyata inanıyoruz. O yaratıcımızdır. O maneviyatın Allah olduğuna inanıyoruz.	67	Erkek
K9	Yaratılan her şeyi yaratan Allah'tır. Bizi de Allah yarattı. Tüm canlı, cansız, gökyüzünde ve uzayda bulunan her şeyin yaratıcısı kendisidir.	65	Erkek
K10	Allah bizi yaratmış, yokken var etmiş.	69	Erkek
K11	Allah her şeyin yaratıcısıdır.	75	Erkek
K12	Allah dünyayı bizler için yaratmış ve insanlar iradelerini kullanmaktan sorumludur.	82	Erkek
K13	Allah bizim için bizi yaratandır.	67	Kadın
K16	Allah benim için yeri göğü yaratan, kayıtsız şartsız Bakara süresindeki gibi her şeydir.	75	Erkek
K18	Allah, bizim için her şeyi ve bizi yarattı. Bizi dünyaya getirdi. Dünyayı gördük.	72	Kadın

Tablo 1: Katılımcıların Yaratıcı Anlayışları

4.1.2. Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak)

Yapılan mülakatlar sonucunda, katılımcıların %30'unun "Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?" ve "Allah'ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?" sorularına verdikleri yanıtların 'Mutlak güç' kavramını yansıttığı tespit edilmiştir.

Tanrı kavramını ve dini inançları, insanların bilinç dışı arzularının ve ihtiyaçlarının projeksiyonu olarak değerlendiren Freud'a göre, bireylerin mutlak güç olarak tanımlaması güvenlik, koruma ve mutlak otorite arayışlarının bir yansıması olabilir (Freud, 2021). Bu durum özellikle yaşlı bireylerde hayatlarının son dönemlerinde artan belirsizliklerle başa çıkma mekanizması olarak görülebilir. Jung'un kolektif bilinç dışı ve Tanrı arketipi teorisiyle açıklayacak olursak, katılımcıların mutlak güç tanımı bilinçlerinin dışındaki güvenlik ve bütünlük arayışının bir yansıması olarak görülebilir (Y. Koç, 2021). Erikson'un psikososyal gelişim teorisine göre "Ego bütünlüğü ve Umutsuzluk" aşamasında bulunan yaşlı bireyler, hayatlarının anlamını sorgular ve bütünlük duygusu ararlar (Erikson vd., 1984). Yaşlıların Allah'ı bu şekilde tanımlaması, hayatlarının anlamını bulma ve ölüm korkusuyla başa çıkma mekanizması olarak da görülebilir.

Dini inanç ve deneyimlerin bireyler için pratik ve psikolojik faydalar sağladığını öne süren William James'in yaklaşımına göre, Tanrı'nın mutlak güç olarak algılanması bireylerin iç huzur, güvenlik ve psikolojik destek arayışlarının bir sonucu olabilir (James, 2020). Dini inançları iç (intrinsik) ve dış (ekstrinsik) güdümlü olarak ikiye ayıran Allport'un savunmasında, mutlak güç algılayışı iç güdümlü dindarlık teorisiyle açıklanabilir (Öztürk, 2015).

65 yaş üstü bireylerin, Allah'ı mutlak güç olarak tanımlaması Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayetle uyum göstermektedir. Örneğin; "Allah her şeye kadirdir." (Bakara, 2:284) ve "Göklerin ve yerin hükümrânlığı yalnızca O'nundur. Diriltir, öldürür. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (Hadid, 57:2) ayetleri Allah'ın mutlak güç sahibi olduğunu açıkça ifade eder. Kur'an'daki bu ifadeler katılımcıların Allah'ı mutlak güç olarak algılamalarını desteklemektedir. İslam inanç esasları akaid kitaplarında da sıklıkla Allah'ın 'Kadir' sıfatının üzerinde durulur (Kazancı, 1982). Bireylerin Allah'ı her şeye gücü yeten varlık olarak kabul etmesi İslam'ın temel öğretileriyle de uyumludur. Zira araştırmanın gerçekleştirildiği Mardin ilindeki nüfus çoğunluğunun itikatta Eş'ariliği benimsemiş olması da bu durumu destekler niteliktedir. Nitekim.Eş'ari kelamcılarının subuti sıfatlardan olan kudret hakkındaki görüşleri,

Allah'ın kudretinin sınırsız olduğu, O'nun her türlü fiili gerçekleştirme yetisine sahip olduğu, iradesi ve kudretinin her şeyi kapsadığı yönündedir (Keskin, 2013). Yine bu kelami görüş katılımcıların verdiği yanıtlarla bağdaşmaktadır.

Katılımcıların %30'unun vermiş olduğu yanıtlarda karşımıza çıkan mutlak güç algısı, hem İslami öğretiler hem de batılı psikologların perspektifinden değerlendirilmiştir. Bütün bu değerlendirmeler ve araştırmacının gözlemleri doğrultusunda, Tanrı tasavvurundaki "mutlak güç" algısının bireylerin manevi rehberlik ve destek arayışını yansıttığı görülmektedir. Ayrıca, bu inanç ve algılama şeklinin, 65 yaş üstü bireylerin yaşamlarını daha anlamlı ve yönetilebilir kıldığı sonucuna varılabilir.

Katılımcı	Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak)	Yaş	Cinsiyet
K1	Allah vahdettir. Aslında büyük güçtür. O'nun her şeye gücü yeter.	70	Kadın
K7	Allah'tan daha büyük ne var? Allah'tan büyük kimse yoktur.	72	Kadın
K5	Her şeyi ve herkesi Tanrı'ya havale ediyoruz. Bizim gücümüzün yetmediğine onun gücü yeter.	82	Erkek
K8	Her şeyi var eden ve var etmeye kudreti olan.	72	Kadın
K11	Allah'tan gizli hiçbir şey yoktur. Allah Âlimdir. Her şeyi bilir.	75	Erkek
K16	Bizi yoktan var eden, yaşatan, büyüten ve bu halimize getirendir. Ona inandığımız... Aslında bir şey diyemiyorum. Varlık denmiyor, şu denmez, bu denmez. Allah her şeydir.	75	Erkek

Tablo 2: Katılımcıların Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak) Anlayışları

4.1.3. Güven Odağı

Yapılan mülakatlar sonucunda, katılımcıların %35'inin "Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?" ve "Allah'ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?" sorularına verdikleri yanıtların 'Güven odağı' kavramını yansıttığı tespit edilmiştir.

Dini tecrübelerin bireylerin hayatlarında nasıl bir anlam taşıdığını inceleyen James, güvenilen varlık olarak algılamanın bireyler için manevi bir dayanak olduğunu vurgular. Stres ve belirsizliklerle başa çıkmalarına yardımcı olduğunu savunur (James, 2020). Yaşlı bireylerin Allah'ı güvenilirlikle tanımıyor olması Allport'un iç güdümlü dindarlık teorisiyle ilişkilendirilebilir. İç güdümlü dindarlıkta din merkezi rol oynar ve manevi rehberlik sağlar (Allport & Sambur, 2004). Bu haliyle 65 yaş üstü bireylerin tanrı tasavvurunun güven odağı olarak karşımıza çıkıyor olması, manevi ihtiyaçlarını karşılamak için doğal bir süreç olarak değerlendirilebilir. Tanrı figürünü, bireylerin bilinçaltındaki güven ve koruma arayışı olarak yorumlayan Freud'a göre, Tanrı'yı güven odağı olarak algılamak, bireylerin içsel çatışmalarını yönetmelerine ve psikolojik dengeyi bulmalarına destek olur (Freud, 2021). Bu durumun bilhassa yaşlı bireyler için duygusal bir sığınak olduğunu ifade edebiliriz. Yaşamlarının ileri dönemlerinde (integrity vs. despair), bireyler yaşamlarının anlamını ve bütünlüğünü ararlar (Erikson vd., 1984). Tanrı'yı güven odağı olarak algılamaları, yaşlı bireylerin içsel huzur bulmalarına ve hayatlarının zorluklarıyla daha iyi başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Daha fazla güven ve emniyet hissetmelerini destekler.

Yaşlı bireylerin Tanrı'yı tanımlarken kendilerine güvence sağlayan yönüne dikkat çeken yanıtlar vermesini, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de kendinden bahsederken kullandığı "El-Mümin" esmasıyla beyan etmemiz mümkündür. Zira Allah'ın El-Mümin sıfatı, Müslümanların Tanrı'ya sığınmasını, O'ndan koruma ve güvenlik aramalarını teşvik eder (el-Haşr, 59:23). Bu inançla iman eden bireylerin, Tanrı'ya olan güven ve teslimiyetlerinin pekiştiğini söyleyebiliriz. Yapıcı, dinin bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini ele alırken, Allah'ın güven odağı olarak algılanmasının bireylerin stres ve kaygı düzeylerini azalttığını ve öz saygı ve hayat memnuniyetini arttırdığını belirlemiştir (Yapıcı, 2013). Özellikle hayatın son merhalesindeki yaşlı bireyler için bu tür bir inanç ve algılama şekli içsel huzur ve manevi tatmin sebebi olmaktadır.

Katılımcıların %35'inin (20 kişiden 7'si) Tanrı'yı "Güven odağı" şeklinde tasavvur etmesi hem teolojik hem de psikolojik dinamiklerle uyumludur. Nitekim yukarıdaki

paragraflarda yapmış olduğumuz değerlendirmeler bu uyumu desteklemektedir. Yaşlılık dönemindeki bireylerin manevi rehberlik ve destek arayışlarını yansıtan bu algı, yaşamlarını daha anlamlı ve yönetilebilir hale getirebilir. Ahiret inancına sahip Müslüman bireyler için hayatın son evresi olan yaşlılık, aynı zamanda bir belirsizliği temsil eder. Çünkü ölüm, dönenin olmadığı bir seferdir. Öldükten sonraki hayata dair fikri bulunmayan yaşlı birey için Tanrı'ya güvenmek iyi bir sorunla başa çıkma mekanizması olabilir.

Katılımcı	Güven Odağı	Yaş	Cinsiyet
K1	Allah'la konuştuğuktan sonra arkamda bir güç varmış gibi hissediyorum. Arkamı dayadığım bir dağ varmış gibi olur.	70	Kadın
K4	Allah dar zamanlarımda öyle bir yardımcı oluyor ki, hiç bilmediğim bir zamanda işlerimi rast götürür. Ben Allah var diye sıkışınca hiç korkmam.	72	Kadın
K5	Allah rızığımızı tayin edendir. Biliyoruz ki çalışırsak bize rızık verir.	83	Erkek
K6	Allah bize her şeyin en iyisini veriyor. Ya Rabbi diyorsun her işinde beni selamete çıkar, biliyorsun ki çıkaracak.	67	Erkek
K14	Biri bana kötülük yaptığında, Allah görüyor ve cezasını verecek. Ben bir şey demiyorum ama kalbim rahat.	71	Kadın
K16	Bir kötülük gördüğümüz zaman kötülüğe kötülükle karşılık vermiyoruz. Çünkü Allah zaten kötülüğün cezasını veriyor. Tanrı'ya havale ediyoruz.	75	Erkek
K18	Allah her şeyi görür. Zaten bizimleyse her şey olur.	72	Kadın

Tablo 3: Katılımcıların Güven Odağı Anlayışları

4.1.4. Sevgi

Gerçekleştirdiğimiz mülakatlar sonucunda katılımcıların %35'inin (20 kişiden 7'si) "Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?" ve "Allah'ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?" sorularına verdikleri yanıtlarda, Tanrı'ya olan sevgilerini belirttikleri tespit edilmiştir.

Dini tecrübeler ve psikolojik iyi oluş üzerine çalışmalar yapan William James "The Varieties of Religious Experience" adlı eserinde, bireylerin dini inançların ve Tanrı sevgisinin psikolojik sağlıklarına olumlu etkileri olduğunu belirtir. Ona göre bu tür manevi deneyimler, bireylerin stresle başa çıkma yeteneklerini artırır ve onlara içsel bir güç sağlar (James, 2020). Yaşlı bireylerin Tanrı tasavvurunu bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Tanrı'ya duydukları sevginin duygusal ve ruhsal denge bulmalarına destek olduğunu söyleyebiliriz. İç güdümlü dindarlık, bireylerin Tanrı'yı sevgi dolu, rehber ve güven kaynağı olarak algılamalarını içerir (Allport, 1967). Bu tür bir yönelim 65 yaş üstü bireylerin manevi gelişimini destekler ve onların daha sağlıklı psikolojik yapılar geliştirmelerine yardımcı olur. Fowler inanç gelişiminde bireylerin yaşamları boyunca dini inanç ve Tanrı tasavvurlarının nasıl değiştiğini inceler. Tanrı'yı sevmek, O'nu sevgi dolu ve güvenilir olarak algılamının yansımasıdır. Bu yansıma bireylerin yüksek düzeyde manevi ve ahlaki gelişim göstermelerine katkıda bulunur (Fowler, 1995).

Tasavvuf, Allah sevgisini ve bu sevgiyle manevi bir yolculuğa çıkmayı merkeze koyar. Mevlana Celaleddin Rûmî'nin eserlerinde Tanrı'ya duyulan aşk, insanın ruhsal gelişiminde önemli bir yer tutar. Öyle ki Rumi, Allah sevgisinin insan ruhundaki ifadesini: "Aşksız olma ki ölü olmayasın; aşkla öl ki diri kalasın." şeklinde vurgular. (Mevlâna Celâleddin Rumî & Öztemiz, 1989). Bireyin yaşantısının anlamını, bir anlamda canlılığını Allah sevgisiyle bağdaştıran Mevlana'nın bakış açısıyla yorumladığımızda, yaşlıların Allah sevgisi onları hayata bağlayan sebep olarak belirlenebilir. Allah sevgisinin, kulun manevi mertebelerde yükselmesine vesile olduğunu ifade eden Gazâlî'ye göre ise Allah sevgisi olmadan gerçek iman mümkün değildir (el-Gazâlî, 1988). Yaşlı bireylerin Allah'ı tanımlarken O'na olan sevgilerini ifade etmeleri imanlarına bağlılıklarını yansıtır olabilir. Tanrı'ya olan sevginin, kulun hakikati bulma yolundaki en önemli motivasyon kaynağı olduğunu söyleyen İbn Arabî, Allah sevgisinin kulun varoluşunun anlamını keşfetmesine yardımcı olduğunu belirtir. (el-Arabî, 2003). Tasavvuf literatüründen verdiğimiz örneklerle, yaşlı bireylerin

Allah'ı tanımlarken O'na duydukları sevgiyi dile getirmelerini, içsel huzurlarının motivasyonu olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Allah sevgisi Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla üzerinde durulan bir konudur. Örneğin; “Allah iman edenleri sever; onlar da Allah'ı severler” (El-Maide, 5:54) ayeti bu durumu vurgulamaktadır. Bireylerin Allah sevgisi hiç şüphe yok ki imanlarıyla da ilişkilidir. Bu sevgi ile yaşlı bireylerin, hayatlarının son dönemlerinde içsel huzur bulmaları ve olumlu bir benlik algısı geliştirmesi muhtemeldir.

Gerek İslam teolojisi gerekse din psikolojisi perspektifinden değerlendirdiğimiz “Sevgi” temalı Tanrı tasavvurunun, yaşlı bireyleri daha ahlaklı bir insan yaptığını ve bu tasavvurun onlara içsel huzur sağladığını gözlemledik. Bu bulgu bireylerin hayatlarındaki belirsizliklerle başa çıkmada güçlü bir manevi dayanak arayışında olduklarını ve bu sevginin onların psikolojik uyumlarını arttırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Yaptığımız çalışmada, sorularımıza verilen yanıtlar, Allah sevgisinin yaşlı bireylerin hayatlarını daha anlamlı ve yönetilebilir kılma çabalarının bir yansıması olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcı	Sevgi	Yaş	Cinsiyet
K2	Ben Allah'tan korkmuyorum. Tanrı'ya saygıyla sevgiyle başımı önüme eğerek onu yüceltiyorum. Hem niye korkayım ki? Bunca evreni yaratan küçücük insanı korkutmakla ne işi olur? O beni sevmese yaratmazdı.	67	Kadın
K5	Hiç kimsem yokken bile o var. Herkes yalnız bıraksa o bırakmaz. Onunla olmayı, Ona inanmayı sırf bu yüzden bile olsa seviyorum.	83	Erkek
K9	İnsanların güzelliğinde, ağaçların güzelliğininle yani her şeyde Allah'ı görüyorum. Onun yarattığı her şey güzeldir. Kim bilir o ne kadar güzeldir diyorum.	65	Erkek
K10	Namazda Allah'la yakınlaşıyorsun ya, çok hoş hissediyorsun. Sanki böyle birisi başını okşuyor. Kurban olmuşum Tanrı'ya...	69	Erkek
K12	Ben isyan etmeyeceğim, Gece gündüz Allah'ı razı etmek için uğraşacağım. Bana bunları verene ne kadar şükretsem azdır, ne kadar ibadet etsem azdır emin ol.	82	Erkek
K19	Allah'tan korkmasan her şeyi yaparsın. Allah'ı seviyorum. O sevgiden dolayı korku geliyor zaten.	76	Erkek

Tablo 4: Katılımcıların Sevgi Anlayışları

4.1.5. Korku

Gerçekleştirdiğimiz mülakatlar sonucunda 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 4'ünün “Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?” ve “Allah'ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?” sorularına verdiği yanıtlarda ‘Korku’ temasının öne çıktığı görülmüştür. Ancak bu korku teması Allah'ı korkutucu algılamaktan ziyade, daha iyi bir Müslüman olma çabası ve manevi disiplinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Örneğin; K19 sorularımızı yanıtlarken: “Yanlışlıklar yaptığımızda yanlışlıklarımızdan dolayı cezalandırılma inancımız var. Mesela bir harama gittin mi hemen Allah'ı hatırlarsan vazgeçersin. Allah'tan korkmazsan her şeyi yaparsın.”

şeklinde yanıtlamıştır. Diğer katılımcıların da buna benzer cümleler kurduğu görülmüş ve bu korku temasının yaşlı bireylerin ahlaki değerlerini korumalarına yardımcı olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcıların Tanrı'ya yönelik korku ifadeleri, O'nu korkutucu buldukları anlamına gelmez. Aksine, bu korku Tanrı'ya duyulan derin saygı ve itaatin bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Bu tarz bir korku eğilimi onların manevi disiplinlerini koruma ve dini emirleri yerine getirme çabasını pekiştirir. Katılımcılardan birinin (Tablodan K3'e bakınız) "Allah'tan korkmayan insan her şeyi yapar" şeklindeki ifadesi İslam terminolojisindeki 'havf' kavramına karşılık gelmektedir. Havf, Allah'ın azamet ve kudretinden duyulan korkuyu ifade eder. Bu ifade Allah korkusunun bireyleri kötü davranışlardan uzak tutma ve daha iyi bir Müslüman olma yolunda motive etme işlevini açıkça ortaya koyar. Tanrı'ya yönelik duyulan saygı ve korku, yaşlılık dönemindeki bireylerin kötü davranışlardan uzaklaşmalarına, Allah'ın rızasına uygun şekilde hareket etmelerine vesile olmaktadır.

Dini korku, bireylerin psikolojik iyi oluşları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir. Bu korku, bireylerin içsel huzur bulmalarına ve stresle başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, dini korku, bireylerin duygusal dengeyi sağlamalarına ve hayatlarının son dönemlerinde anlam bulmalarına katkıda bulunur (James, 2020). Allah korkusunu yaşlı bireylerin manevi yaşamlarını güçlendiren ve ahlaki değerlerini korumalarına yardımcı olan bir faktör olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Katılımcı	Korku	Yaş	Cinsiyet
K3	Allah'tan korkmayan insan her şeyi yapar. Allah'tan korkmamak olur mu?	65	Kadın
K4	Allah korkusu nesillerimizde de olsun ki korunsunlar. Allah korkusu olmayan bir insan zaten hiç Müslüman olamaz.	72	Kadın
K17	Allah bu dünyayı biz ona iman edelim diye yarattı. Diyor ki bana ibadet edin sizi cennetime alayım. Kimse kimsenin malına dokunmasın diyor. Bende o yüzden Ondan korkumdan dokunmuyorum.	72	Erkek
K19	Yanlışlıklar yaptığımızda yanlışlıklarımızdan dolayı cezalandırılma inancımız var. Mesela bir harama gittin mi hemen Allah'ı hatırlarsan vazgeçersin. Allah'tan korkmazsan her şeyi yaparsın.	76	Erkek

Tablo 5: Katılımcıların Korku Anlayışları

4.1.6. Din Gününün Sahibi

65 yaş üstü 20 katılımcıdan 2'si "Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?" ve "Allah'ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?" sorularına verdikleri yanıtlarda Tanrı'yı kendisine dönülecek olan ve din gününün sahibi olarak tanımlamışlardır. Bu bulgu, İslam inancındaki önemli bir kavram olan ahiret inancını ve bireylerin Tanrı tasavvuru ile olan ilişkilerindeki hesap günü temasını yansıtmaktadır. Yaşlıların bu tanımı, hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarına ve ölüm sonrası hayata olan inançlarının nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunar.

İslam inancında ahiret, dünya hayatının sona ermesinin ardından başlayacak olan sonsuz bir hayatı ifade eder. Müslümanlar ölümden sonra dirilmeye ve yaptıkları amellerin hesabını vermeye inanırlar. Bu inanç, bireylerin davranışlarını şekillendirir ve onların dünya hayatındaki tutum ve davranışlarına rehberlik eder. Allah'ı din günün sahibi olarak tanımlamaları, yaşamlarının son dönemlerindeki yaşlıların, yaptıkları amellerin değerli

olduğunu ve dünyada yaşanan zorlukların ahirette ödüllendirileceğini düşünmelerine katkı sağlar.

Ahiret inancı ve hesap günü, bireylerin hayatlarına anlam katar ve onların stresle başa çıkma yeteneklerini artırır. Bireylerin ahlaki davranışlarını ve manevi disiplinlerini korumalarına yardımcı olur (James, 2020). Yaşlıların bu şekildeki algılayış biçimi hayatlarının son dönemini daha anlamlı ve düzenli bir şekilde yaşamalarına katkı sağlayabilir. Din gününün sahibi algısı, bireylerin ruhsal denge ve huzur bulmalarına yardımcı olabilir. Bu durum hayatlarının son dönemlerini yaşayan bireyler için ruhsal tatmini etkileyen bir faktör olarak değerlendirilebilir. Katılımcıların verdikleri yanıtlarda kullandığı “En sonunda hepimiz O’na döneceğiz, Ölen geldiğinin yanına gidiyor, Tanrı’ya gidiyor” şeklindeki ifadeleri ahiret inancı ve hesap günü kavramlarının bireylerin yaşamlarında önemli bir yer tuttuğunu, onların hayatlarını anlamlandırmaya destek olduğunu göstermektedir. Tasavvura yansıyan din gününün sahibi kavramı, 65 yaş üstü bireylerin bilinç dışındaki ölümden sonraki yaşam ve Tanrı’ya dönüş inancındaki korku ve kaygı düzeyini azaltıyor olabilir.

Katılımcı	Din Gününün Sahibi	Yaş	Cinsiyet
K4	Gideceğimiz yer orası. En sonunda hepimiz O’na döneceğiz.	72	Kadın
K8	Ölen geldiğinin yanına gidiyor. Tanrı’ya gidiyor.	72	Kadın

Tablo 6: Katılımcıların Din Günü Sahibi Anlayışları

4.1.7. Dost Arkadaş

Gerçekleştirdiğimiz mülakatlar sonucunda Mardin örneklemindeki 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 5’inin “Allah sizin için ne anlam ifade ediyor?” ve “Allah’ın yaşantınıza etkisini nasıl yorumlarsınız?” sorularına verdikleri yanıtlarda ‘Dost/Arkadaş’ algısının ön plana çıktığı saptanmıştır.

Geçmiş dönemlerde bilgeliğin ve otoritenin sembolü olarak saygı gören yaşlılara verilen, değer ve ilgi, bireyselliğe evrilen çağımızla beraber anlamını ve kıymetini yitirmiştir. Bu yitim, yaşlı bireylerin toplum içindeki statülerini olumsuz etkilemiş ve onları terk edilme, yalnızlık, değersizlik hissi ve umutsuzluk gibi psikolojik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır (Yıldız, 2014). İnsanlardan beklediği ilgiyi ve kıymeti göremeyen yaşlıların, aşkın bir varlıkla

yani Tanrı ile bağlarının güçlenmesi ve O'nu dost, arkadaş bellemeleri ruhsal açıdan iyi hissetmelerini sağlıyor olabilir. Nitekim katılımcılarımızın “*Allah’tan başka kimsemiz yok ki..., Kimsesizliğimizin kimsesi O’dur., İnsan yalnızdır, Rabbimden başka kimsemiz yoktur., Yeryüzünden O’ndan iyi dost yoktur.*” şeklindeki sözleri yalnızlıklarını paylaştıkları varlığın Allah olduğunu ifade eder niteliktedir. Allah’ı bu şekilde tanımlayan bireyler, hayatlarının zor dönemlerinde Tanrı’ya sığınarak teselli bulmaktadır. Bu, onların ruhsal ve duygusal destek arayışlarının bir yansımasıdır. Allah ile olan ilişkilerini sosyal destek ihtiyacını karşılamak için kullandıklarını söylemek mümkündür. Özellikle yalnızlık çeken yaşlı bireyler için Allah’ın bir dost ve arkadaş olarak tasavvur edilmesi, onlara manevi bir destek sunuyor olabilir.

Tanrı’ya dua ve ibadet ederken, O’nu bir dost ve arkadaş olarak görmek, onların ibadetlerine daha samimi ve içten bir boyut katabilir. Filvaki Kur'an'da da Allah, inananların dostu olarak tanımlanır. Örneğin, “*Allah, inananların dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır*” (Bakara, 2:257). Bu ayet; Allah’ın dostluk rolünü vurgular ve inananları karanlıklardan aydınlığa çıkarmasını ifade eder. Bu durum bireylerin Allah’ı yalnızlıklarını paylaştıkları varlık olarak görmeleriyle örtüşmektedir. Bireyler bu şekildeki Tanrı tasavvurlarıyla, günlük hayatlarında Tanrı’ya daha fazla yönelebilir ve O’ndan rehberlik isteyebilirler. Bu, onların yaşamlarını daha anlamlı ve yönlendirilmiş hissetmelerine destek olur. Allah ile kurulan bu yakın ve kişisel ilişki, katılımcıların psikolojik iyi oluşları üzerinde olumlu bir etki yapar. Onların stresle başa çıkmalarına ve yaşamlarının zorluklarıyla daha etkili bir şekilde baş etmelerine yardımcı olabilir.

Bu bulgular, Allah’ı dost ve arkadaş olarak tanımlayan yaşlı bireylerin, bu tasavvurun onların dini ve manevi yaşamlarında merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bireyler, Allah ile olan ilişkilerinde güven, teselli, içsel barış ve huzur bulmakta ve bu ilişkinin onların günlük yaşamlarına olumlu katkıları bulunmaktadır. Yaşlı bireylerin dini tasavvurlarının, onların psikososyal uyum süreçlerinde önemli bir rol oynadığını ve bu tasavvurların onların manevi refahını artırdığını göstermektedir. Bu nedenle, Allah’ı dost ve arkadaş olarak tanımlayan bu katılımcıların tanrı tasavvurlarını anlamak, yaşlı bireylerin dini ve manevi yaşamlarını daha iyi anlamak açısından değerlidir.

Katılımcı	Dost Arkadaş	Yaş	Cinsiyet
K4	Allah benim için huzurdur. Allah'tan başka kimse huzur vermez. Allah'tan başka kimsemiz yok ki... Hiç kimse senin derdinin ilacı değildir, Allah'tan başka.	72	Kadın
K5	Sağlığımız O'dur, varlığımız O'dur. Kimsesizliğimizin kimsesi O'dur. Ona inanıyoruz ki ayakta duruyoruz.	83	Erkek
K13	İnsan yalnızdır. Rabbimden başka kimsemiz yoktur.	65	Kadın
K14	En güzel Allah'tır. En iyi Allah'tır. En mükemmel Allah'tır. Yeryüzünden Ondan iyi dost yoktur.	71	Kadın
K15	Allah'tan başka kimse yok ki...	71	Kadın

Tablo 7: Katılımcıların Dost Arkadaş Anlayışı

4.2. Yaşlıların Duası

Yaşlılık döneminde de dua, bireylerin manevi hayatında önemli bir yer tutar. Dua, yaşlı bireyler için sadece dini bir ritüel olmanın ötesinde, psikolojik ve duygusal destek sağlayan bir araç olarak işlev görür. Bu dönemde dua, bireylerin hayatlarını anlamlandırmalarına, stresle başa çıkmalarına ve ruhsal huzur bulmalarına yardımcı olur. Yaşlı bireylerin dua etmesi, onların psikolojik iyi oluşları üzerinde olumlu etkiler yaratır. Dua içsel huzur ve sükûnet sağlar, bireylerin kaygı ve stres düzeyini düşürür. Araştırmalar, dua eden yaşlı bireylerin daha yüksek düzeyde yaşam memnuniyeti ve psikolojik iyi olma hali yaşadıklarını göstermektedir (Koenig & McConnell, 2001).

Dua, yaşlı bireyler için sosyal destek sisteminin bir parçası olabilir. Toplu ibadetler, cami veya kilise ziyaretleri, bireylerin toplulukla olan bağlarını güçlendirir ve yalnızlık hissini azaltır. Nitekim görüşme yaptığımız 65 yaş üstü katılımcılara, cami ortamındaki arkadaşları vasıtasıyla ulaşmamız kolaylaşmıştır. Dolayısıyla bu tarz sosyal etkileşimlerin, bireylerin sosyal ağlarını genişlettiğini ve manevi destek sağladığını söylememiz mümkündür (Bkz. Krause, 2002). Duanın fiziksel sağlık üzerindeki etkileri de önemlidir. Dua eden yaşlı

bireyler, daha iyi uyku kalitesi, düşük kan basıncı ve daha iyi genel sağlık durumuna sahip olabilirler. Ayrıca, dua etme pratiği, hafızayı ve bilişsel işlevleri güçlendirebilir (Levin, 1993). Pargement'in tespitlerine göre yaşlı bireyler, ölüm korkusu ve ölümle ilgili kaygılarla başa çıkmak için dua ederler. Dua, bu korkuları hafifletir ve ahiret inancını pekiştirir. Bu inanç, bireylerin ölümle yüzleşirken daha az korku ve daha fazla huzur hissetmelerine yardımcı olur (Pargament, 1997). Ancak biz, Mardin örnekleminde gerçekleştirdiğimiz araştırmada, 20 katılımcıdan 19'unun "Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?" sorularına verdikleri yanıtlarda yaşlı bireylerin ölüm korkusu, stresle başa çıkma gibi sebeplerden ziyade içsel huzur bulmak/rahatlamak için daha fazla dua ettiklerini saptadık. Yapılan dualarda, genellikle dünyevi ve uhrevi bir dizi istek dile getirilse de kimi zaman belirli bir talep ile birlikte kimi zaman da herhangi bir talebe bağlı olmaksızın, Tanrı'ya yönelik övgü ve teşekkür ifadelerine sıkça rastlanmıştır. Dualarının içeriğinde af dileme ve uhrevi mutluluk talebi de sıklıkla yer almaktadır. Bu bağlamda, duaların hem istek hem şükür hem övgü hem de dünyevi ve uhrevi af talebini içerdiğini söylemek mümkündür. Bağlama göre öncelik sırası değişebilse de bu dört unsur genellikle birlikte dile getirilmektedir.

Farklı kültürlerin ve dinlerin, bireylerin dua etme alışkanlıklarını etkilediğini söylemek mümkündür. Binaenaleyh yaşlı bireylerin dualarına yansıyan ihtiyaç ve sorunların da içerisinde bulundukları kültür ve mensubu olduğu dine göre değişiklik göstereceğini söylemek mümkündür. Çalışmamızda güdü ve içerik açısından yaşlı dualarına yansıyan sorun ve ihtiyaçları dünyevi ve uhrevi istekler, şükür ve övgü duaları, başlıkları altında inceleyeceğiz.

4.2.1. Dünyevi İstek Duaları

Dünyevi istek duaları, bireylerin bu dünyadaki ihtiyaçlarına ve arzularına yönelik Allah'tan talepte bulunduğu dua türleridir. Bu dualar, insanların yaşamlarının çeşitli alanlarındaki gereksinimlerini karşılamak için Allah'tan yardım ve destek dilemelerini içerir. Dünyevi istek duaları maddi ve manevi pek çok ihtiyaca yönelik olabilir. Bu dualar kişisel ve sosyal istekler olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır.

Kişisel istek duaları, bireylerin kendi yaşamlarındaki özel ihtiyaçlarına yönelik talepleridir. Bu dualar sağlık, refah, huzur, başarı ve mutluluk gibi bireysel istekleri kapsar. Örneğin; hastalık dönemlerinde sağlık için edilen dualar, iş hayatında başarı için yapılan

dualar ve aile içi huzur ve mutluluk talep eden dualar bu kategoriye girer (Hökelekli, 2003). Bireyler, günlük yaşamlarında karşılaştıkları zorluklar ve problemler için Tanrı'dan yardım isteyerek, bu dualarla manevi destek ararlar (Pargament, 1997).

Sosyal istek duaları bireylerin aileleri, arkadaşları, toplulukları ve genel olarak insanlık için yaptıkları dualardır. Bu dualarda bireyler sevdikleri kişilerin sağlığı, güvenliği, başarısı ve mutluluklarının yanı sıra toplumun genel refahı için de dua ederler. Örneğin; doğal afetlerden korunma, barış ve huzurun sağlanması, sosyal adaletin gerçekleşmesi ve toplumun refahının artması için edilen dualar bu kapsamda değerlendirilir (Hökelekli, 2003; Pargament, 1997).

Dünyevi istek duaları, bireylerin manevi yaşamlarında önemli bir yer tutar. Bu dualar, insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları çeşitli ihtiyaç ve sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olur. Psikolojik olarak, dünyevi istek duaları bireylere umut, güç ve moral verir. İnsanlar, dua ederek Tanrı'ya yönelir ve sorunlarının çözümünde manevi bir destek bulurlar. Ayrıca bu dualar, bireylerin Allah ile olan ilişkilerini güçlendirir ve dini bağlılıklarını pekiştirir (Karaca, 2016; Tokur, 2020).

Din psikolojisi literatüründe, dünyevi istek dualarının bireylerin manevi dünyasında olumlu etkiler yarattığı ve onların yaşam kalitesini artırdığı belirtilmektedir. Bu dualar, bireylerin iç huzuru bulmalarına ve yaşamlarının çeşitli alanlarında denge ve tatmin sağlamalarına yardımcı olur (James, 2020; Köse & Ayten, 2012).

Sonuç olarak, dünyevi istek duaları, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları maddi ve manevi ihtiyaçlarını Tanrı'ya yönelerek karşılamaya çalıştıkları bir ibadet türüdür. Bu dualar, bireylerin manevi destek bulmalarını, umut ve moral kazanmalarını ve Allah ile ilişkilerini güçlendirmelerini sağlar. Bu nedenle dünyevi istek dualarının bireylerin dini ve manevi yaşamlarında önemli bir yeri vardır (Mehmetoğlu, 2005).

Bulgulardan hareketle dünyevi istek dualarının belirgin bir şekilde öne çıktığı gözlemlenmiştir. Bu durum bireylerin yaşamlarının son dönemlerinde huzur, sağlık ve sevdiklerinin refahı gibi somut ve günlük ihtiyaçlarına olan derin bağlılıklarını yansıtmaktadır. Çalışmada, 65 yaş üstü bireylerin dualarına yansıyan “Huzur talebi, umut davranışı, sağlık talebi, nesillerin gelecek kaygısı için talep, ümmet akıbeti için talep, iletişim-bağ kurma davranışı” başlıklı temalar, dünyevi istek duaları içerisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla burada belirtilen temaları dünyevi istek duaları altında analiz edeceğiz.

4.2.2. Huzur Talebi

65 yaş üstü 20 katılımcıdan 19'u, "Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?" sorularına verdikleri yanıtlarda huzur temasını vurgulamıştır. Katılımcılar dua ettikten sonra rahatladıklarını ve huzur bulduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, duanın yaşlı bireylerin ruhsal ve psikolojik sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini anlamak açısından değerlidir.

Dua, yaşlı bireylerin psikolojik açıdan iyileştiren önemli bir uygulamadır. Katılımcıların dua ettikten sonra huzur bulduklarını belirtmeleri, duanın stres azaltıcı ve rahatlatıcı etkilerini göstermektedir. Dua, bireylerin içsel huzur ve sükunet bulmalarına yardımcı olur ve kaygı seviyelerini düşürür (Koenig & McConnell, 2001). Bu durum, yaşlı bireylerin duygusal dengeyi sağlamalarına katkıda bulunur. Katılımcıların dualarında huzur bulduklarını ifade etmeleri, onların dini inançlarının ruhsal huzur üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Dini inançlar, bireylerin yaşamlarındaki belirsizliklerle başa çıkmalarına yardımcı olur ve içsel huzur sağlar. Bu, yaşlı bireylerin hayatlarının son dönemlerinde daha mutlu ve tatmin olmuş hissetmelerine katkıda bulunur (Kars, 2021). Katılımcıların dua ettikten sonra huzurlu ve rahatlamış hissettiklerini vurgulamaları duanın, bireylerin ruhsal ihtiyaçlarını karşılamada nasıl etkili bir araç olduğunu gösterir. Elde ettiğimiz bulgular neticesinde 65 yaş üstü bireylerin dua etmelerinin temelinde huzur arayışı yattığını ifade edebiliriz. Dua ettikten sonra rahatlamaları ve huzur bulmaları onların stres ve kaygı düzeylerini azaltır. Bununla birlikte duygusal dengeyi yakalamalarını da destekler. Eriştığımız gözlemler Yapıcı'nın duanın psikolojik etkileri yönündeki çalışmalarındaki bulgularla örtüşmektedir (Yapıcı, 2004). Dua, bireylerin ruhsal ve duygusal sağlıklarını iyileştiren, içsel denge ve sükunet sağlayan bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Dua, stres ve kaygıyı azaltarak bireylerin zihinsel huzur bulmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda manevi tatmin ve anlam arayışlarını da desteklemektedir.

Sonuç olarak, yaşlı bireylerin dualarında huzur teması, onların psikolojik ve manevi sağlığını olumlu yönde etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, dua etmenin yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artıran ve onlara içsel huzur sağlayan önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcı	Huzur Talebi	Yaş	Cinsiyet
K1	Dua ettikten sonra rahatlıyorum. Bana manevi bir destek sağlıyor sanki. Kendimi iyi hissediyorum.	70	Kadın
K2	Ben dua ettikten sonraki rahatlığa çok inanıyorum.	67	Kadın
K3	İçim açılıyor. Ferahlıyorum. Hem ibadet ettiğim için Allah'ı razı ediyorum hem kendim razı oluyorum.	65	Kadın
K4	Bir huzur geliyor.	72	Kadın
K5	Böyle refaha eriyorum sanki. Yani kalbimiz içimiz rahat oluyor, huzurlu oluyoruz.	83	Erkek
K6	Kendimi ferahlamış hissediyorum.	67	Erkek
K7	Allah'ın problemi çözeceğini bildiğim için bir rahatlama hissediyorum.	67	Erkek
K8	İnsan dua ettikten sonra rahatlar tabi.	72	Kadın
K9	Dua ettikten sonra borcunu ödemiş biri gibi rahatlamış hissediyorum.	65	Erkek
K10	Hafifliyorum, rahatlıyorum.	69	Erkek
K11	Kalp rahatlığı, Allah'ın var olduğunu.	75	Erkek
K12	Rahatlıyorum.	82	Erkek

K13	Ferahlıyorsun. Namazdan sonra kendin bir sure bile okusan çok ferahlıyorsun. Yani sıkıntıdaysan bile Allah sana ferahlık veriyor.	65	Kadın
K14	Rahathyorum, huzurlu oluyorum.	71	Kadın
K15	Rahathyorum.	71	Kadın
K16	Huzurlu, sakin, hoşgörülü.	75	Erkek
K18	Huzur veriyor.	72	Kadın
K19	Hoşuma gidiyor, ferahlıyorum.	76	Erkek
K20	Bütün dertlerime derman olan Tanrı'ya sığındığım için kendimi mutlu ve huzurlu hissediyorum.	68	Kadın

Tablo 8: Katılımcıların Dualarındaki Huzur Talebi

4.2.3. Umut Davranışı

Mardin örnekleminde gerçekleştirilen mülakat görüşmelerinde, 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 4'ü, 'Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?' sorularına verdikleri yanıtlarda, Tanrı'ya dua ettikten sonra daha umutlu hissettiklerini ve Allah'ın her şeye çare olacağına inandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular, umut ve güven duygularının dini başa çıkma stratejileri ve ruh sağlığı üzerindeki derin etkilerini anlamak açısından önemlidir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar, Tanrı tasavvurlarındaki "Mutlak güç (Kadir-i Mutlak)" kavramıyla da doğrudan ilişkilidir. Kontrol edemedikleri durumları, her şeye gücü yeten Tanrı'ya bırakarak içsel rahatlama, huzur ve umut dolu hissedebilmektedirler.

Umut, bireylerin zor durumlarla başa çıkma yeteneklerini artıran önemli bir psikolojik faktördür. Umudlu bireyler, geleceğe dair olumlu beklentiler taşıdıklarında daha az stres ve kaygı yaşarlar. Umut, bireylerin yaşamlarındaki olumsuzluklarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olur. Charles R. Snyder'ın "Umut Teorisi"ne göre umut, hedefe yönelik

düşünceleri ve bu hedeflere ulaşma yollarını belirlemeyi içerir (Snyder, 2002). Bireylerin Tanrı'ya dua ederek umutlarını korumaları, onların manevi ve duygusal tatmin bulmalarına yardımcı olur. Bu durum, bireylerin ruh sağlığını korumalarına ve manevi olarak güçlenmelerine katkıda bulunur. Koenig ve McConnel, dinin ve manevi uygulamaların, bireylerin ruh ve duygusal sağlığını iyileştirdiğini belirtir (Koenig & McConnell, 2001). Umut ve dua, bireylerin Tanrı'ya olan güvenlerini pekiştirir ve bu da onların genel mutluluklarını artırır.

İslam'da Allah, her şeyin sahibi ve her şeye kadir olan yüce varlık olarak kabul edilir. Müslümanlar, Allah'ın her türlü soruna çözüm bulabileceğine ve her şeyi düzenleyebileceğine inanırlar. Bu inanç, bireylerin zorluklar karşısında umutlarını korumalarına ve Allah'tan yardım beklemelerine neden olur. Bu durum, onların ruhsal ve duygusal olarak güçlü kalmalarını sağlar. Yapıcı'ya göre dua eden bireyler, Tanrı'ya olan güvenleri ve umutları sayesinde stres ve kaygı düzeylerini düşürmekte ve içsel bir huzur bulmaktadırlar. Bu durum bireylerin genel yaşam memnuniyetlerini ve psikolojik iyilik hallerini artırmaktadır (Yapıcı, 2013).

Sonuç olarak, Mardin örneğinde 65 yaş üstü katılımcıların dualarında ifade ettikleri umut ve Tanrı'ya güven duyguları, onların dini başa çıkma stratejilerinin ve ruh sağlıklarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu bulgular, dua ve umudun bireylerin yaşam kalitesini artıran, genel mutluluklarını ve ruhsal iyilik hallerini iyileştiren önemli manevi pratikler olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, gelecekteki araştırmalar ve manevi danışmanlık uygulamaları için değerli bilgiler sunmakta, yaşlı bireylerin manevi ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik daha kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Katılımcı	Umut	Yaş	Cinsiyet
K2	Benim inandığım Allah kötülükten yana değildir. Ben ona derdimi anlattıktan sonra o bir hale yola sokar.	67	Kadın
K4	Hiçbir zaman inancımı yitirmiyorum. Allah halleder.	72	Erkek
K9	Umutlu oluyorum. Çünkü Tanrı'ya havale ettiğim bir şeyin olacağını biliyorum.	65	Erkek
K15	Kızım kanserdi. Okuyordum Allah dualarımı kabul etti. Dua ettiğimde kabul olmasa da umutlu hissediyorum.	71	Kadın

Tablo 9: Katılımcıların Dualarındaki Umut

4.2.4. Sağlık Talebi

65 yaş üstü 20 katılımcıdan 12'si, “Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah’tan ne istersiniz?” sorularına verdikleri yanıtlarda, sağlık istediklerini dile getirmişlerdir. Elden ayaktan düşmemeyi ve çocuklarının başına bela olmamayı dilediklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular, yaşlı bireylerin sağlık ve bağımsızlık arzularının, dua ve manevi baş etme stratejileri üzerindeki derin etkilerini anlamak açısından kıymetlidir.

Sağlık, insanlar tarafından yapılan maddi talepli duaların en önemli konularından biridir. P. M. Barnes ve ekibinin 2004 yılında 31,044 kişi üzerinde yaptığı bir araştırma, yetişkinlerin %40'ının kendi sağlıkları için %24'ünün ise başkalarının sağlıkları için dua ettiğini göstermiştir (Astin vd., 2006). Aynı dönemde McCaffrey ve ekibi, Amerikalı 2000 yetişkinin %35'inin sağlıkları için dua ettiklerini tespit etmiştir (McCaffrey vd., 2004). G. Hawley ve V. Irurita'nın çalışmaları, hastaların belirsizliklerle karşılaştıklarında dua ettiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, 1990'da yapılan araştırmada, insanların genellikle hastalık dönemlerinde duaya yöneldiğini ve tedavi süreçlerinde sağlık görevlilerinden de dua etmelerini talep ettiklerini göstermektedir (Irurita & Williams, 2001).

Yaşlılık döneminde, bireylerin dini gelişimini etkileyen fizyolojik değişimler, kişisel farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kalp damar hastalıkları, hücre yenilenmesinin yavaşlaması, hafıza zayıflığı, üreme fonksiyonlarının azalması ve durması, kemiklerdeki değişiklikler, vücut yapısının bozulması, saçların ağarması, derinin buruşması, reflekslerde azalma ve duyu kayıpları gibi bedensel değişiklikler, Müslüman yaşlı bireylerin camiye gitme, namaz kılma ve oruç tutma gibi fiziksel sağlık gerektiren dini ritüelleri yerine getirmelerini zorlaştırabilir (Köylü, 2007). Yaşlı bireylerin dini yaşamlarını olumsuz etkileyen bilişsel sorunlar arasında bellek problemleri de önemli bir yer tutmaktadır. İbadetlerin nasıl yapıldığını ve yapılıp yapılmadığını hatırlayamama, duaları unutma gibi bilişsel işlev bozuklukları yaşlılık döneminde yaygındır (Karaca, 2016). Nitekim İslam'da da beden sağlığı, dini vecibelerin yerine getirilmesi açısından önemlidir. Sağlıklı olmak, ibadetlerin düzenli yapılabilmesi için gereklidir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed de sağlık konusunda birçok hadisinde sağlıklı olmanın önemine vurgu yapmıştır. Bu nedenle, sağlık talebi ile yapılan dualar, Müslüman bireylerin dini vecibelerini yerine getirmelerini kolaylaştırır ve manevi bir huzur sağlar. Sağlık, bireylerin genel yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir faktördür. Sağlıklı olmak, bireylerin günlük yaşamlarında aktif olmalarını ve sosyal ilişkilerini sürdürmelerini sağlar. Sağlık için yapılan dualar, bireylerin sağlıklarını koruma ve hastalıklardan korunma arzularının bir ifadesidir. Bu dualar, bireylerin stres ve kaygılarını azaltır ve onların ruh sağlığını iyileştirir.

Katılımcıların çoğu, sağlık için dua ederken "elden ayaktan düşmeme" ve "çocuklarının başına bela olmama" endişelerini dile getirdiler. Bu dua şekli, onların bağımsızlıklarını koruma ve başkalarına yük olmama arzularının bir yansımasıdır. Bu tür endişeler, yaşlı bireylerin kendilerini güvende hissetme ve sosyal rollerini sürdürme isteği ile ilgilidir. Bağımsızlıklarını kaybetme korkusu, onların psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkileyebilir ve dua etmek, bu endişeleri hafifletmenin bir yolu olarak görülür. Elde ettiğimiz veriler ve gerçekleştirdiğimiz analizler neticesinde, yaşlı bireylerin sağlık için yaptıkları duaların, bireylerin dini baş etme stratejilerini güçlendirdiği ve manevi tatmin sağladığı sonucuna ulaşılabilir. Bu bulgular, sağlık ve duanın bireylerin yaşam kalitesini artıran ve genel mutluluklarını yükselten önemli manevi pratikler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, yaşlı bireylerin manevi ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik daha kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlayacak değerli bilgiler sunmaktadır.

Katılımcı	Sağlık	Yaş	Cinsiyet
K1	Bazen detaya inerek dua ederim bazen de böyle genel bir kavram hani böyle işte Allah'ım sağlık ver, güç ver, çocuklarımızın yolunu açık et, güzellikler ver gibi.	70	Kadın
K2	Dua ederken Allah'ım elden ayaktan düşürme de diyorum ama önce Allah'ım aklımı alma diyorum. Çünkü bizi diğer varlıklardan ayıran tek şey aklımız.	67	Kadın
K3	Rabbim şifa ver en önce diyorum.	65	Kadın
K4	Allah elimizi ayağımızı sağlam etsin.	72	Kadın
K8	Sağlık içinde yaşamak, bolluk içinde yaşamak için dua ediyoruz.	72	Kadın
K10	Allah kimseyi düşürmesin. Bazısı düşüyor 5-6 sene kimse onlara bakmıyor. Allah bizi o hale getirmesin O hale düşürmesin.	69	Erkek
K12	Sağlığım yerinde olsun ki ibadet edebileyim. Ben Allah'tan ibadetlerimi engellemeyecek kadar sağlık istiyorum.	82	Erkek
K13	Allah hepimizi korusun, elden ayaktan düşürmesin.	65	Kadın
K14	Allah elden ayaktan düşürmesin. Akıl, mantık, göz beden sağlığından mahrum etmesin.	71	Kadın
K15	Tek diyorum Allah'ım beni elden ayaktan düşürme, hiç kimseye muhtaç olmayayım.	71	Kadın
K18	Ben dua ettiğim zaman şifa isterim.	72	Kadın
K20	Din, iman, sağlık ve ahirette cennet ve cemelini görmek isterim.	65	Kadın

Tablo 10: Katılımcıların Dualarındaki Sağlık Talebi

4.2.5. Nesil Gelecek Kaygısı İçin Talep

Gerçekleştirilen mülakatlarda, 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 7'si, "Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?" sorularına verdikleri yanıtlarda, yalnızca kendileri için değil, torunları için de dua ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar, torunlarının dinlerine bağlı kalmaları, Allah yolunda ilerlemeleri, sağlıkları ve ibadetlerini yerine getirmeleri için Allah'tan yardım ve koruma dilemektedirler. Yaşlı bireylerin torunlarına yönelik bu duaları, onların ailelerine duydukları derin sevgiyi, manevi sorumluluklarını ve gelecek nesillerin dini ve ahlaki gelişimlerine olan katkılarını yansıtmaktadır. Bu bulgular, yaşlı bireylerin dualarının, onların manevi dünyalarındaki derin etkilerini ve aile içindeki rollerini güçlendirdiğini göstermektedir. Dua, yaşlı bireyler için sadece bir ibadet değil, aynı zamanda sevgi, koruma ve rehberlik etme arzusunun bir ifadesi olarak, onların ruhsal sağlığına ve toplumsal bağlarına önemli katkılar sağlamaktadır.

Yaşlı bireylerin torunlarına, yani gelecek nesillere yönelik duaları sadece kişisel dini pratiklerin bir parçası olmanın ötesine geçer. Bu dualar, onların sevgi, koruma ve rehberlik etme arzularının bir yansımasıdır. Torunlarının sağlık ve esenlikleri için dua etmek, yaşlı bireylerin ailelerine olan derin bağlılıklarını ve onların hayatlarının manevi yönleri üzerindeki etkilerini yansıtır. Bu durum, aynı zamanda onların torunlarına yönelik sorumluluk hislerinin ve gelecek nesillerin dini ve ahlaki gelişimleri konusundaki endişelerinin de bir göstergesidir. Din psikolojisi literatürü incelendiğinde, dua etmenin bireylerin manevi dünyalarına ve psikolojik iyi oluşlarına iyi yönde katkısı olduğuna dair çalışmalar göze çarpmaktadır. Dua ve dini başa çıkma stratejilerinin bireylerin stresle başa çıkmalarına ve ruhsal iyilik hallerini korumalarına nasıl yardımcı olduğunu vurgular (Hökelekli, 2003). Yaşlı bireylerin torunları için dua etmeleri, onların hayatlarına anlam katmakta ve onlara içsel huzur sağlamaktadır. Bu dualar, aynı zamanda onların hayatlarının son dönemlerinde torunlarının geleceği konusunda duydukları endişeleri hafifletir ve onlara manevi bir tatmin sağlar.

İslam'da dua, Allah ile kul arasındaki derin bir iletişimidir ve torunlar için yapılan dualar, sevgi ve merhametin ifadesidir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şeriflerde aile üyeleri için yapılan duaların önemi sıkça vurgulanır. Örneğin, Zekeriya Peygamber'in yaşlandığında Allah'tan kendisine ve soyuna hayırlı evlatlar istemesi, bu tür duaların İslam'daki yerini gösterir (Meryem, 19:4-6). Yaşlı bireylerin torunları için yaptıkları dualar, onların ailelerine olan sevgilerini ve Tanrı'ya olan bağlılıklarını pekiştirir. Yaşlı bireylerin torunları için dua etmeleri, onların toplumsal bağlarını güçlendirir ve aile içindeki rollerini pekiştirir. Bu dualar,

yaşlı bireylerin kendilerini daha değerli ve faydalı hissetmelerine yardımcı olur. Ayrıca torunları için yapılan dualar, onların gelecek nesillerin dini ve ahlaki değerlerine katkıda bulunma arzusunu yansıtır. Bu durum, onların hayatta bir anlam bulmalarına ve manevi tatmin yaşamalarına katkıda bulunur.

Yaşlı bireylerin bu duaları, onların hayatlarının son dönemlerinde bile ailelerinin geleceği için duydukları endişeleri ve umutları yansıtmaktadır. Onların torunları için yaptığı dualar, sadece bireysel bir ibadet olmaktan öte, aile bağlarını kuvvetlendiren ve gelecek nesillere manevi miras bırakan önemli bir eylemdir. Dualarında torunlarının sağlık ve esenliğini, dini bağlılıklarını ve ibadetlerini dile getiren yaşlı bireyler, ailelerinin manevi liderleri olarak önemli bir rol üstlenmektedirler.

Gelecek nesiller için yaptıkları dualar, yaşlıların içsel dünyalarında huzur ve tatmin bulmalarını sağlamakta, aynı zamanda onların toplumsal rollerini pekiştirmektedir. Aile üyeleri için yapılan dualar, yaşlı bireylerin manevi dünyalarının zenginliğini ve Tanrı'ya olan bağlılıklarını vurgulamaktadır. Sonuç olarak, bu bulgular, yaşlı bireylerin dua yoluyla ailelerine olan sevgilerini ve koruma arzularını nasıl ifade ettiklerini, onların manevi destek ve rehberlik rollerini nasıl sürdürdüklerini ortaya koymaktadır. Yaşlı bireylerin duaları, onların ruh sağlığına ve aile içindeki rollerine katkıda bulunarak, yaşamlarının son dönemlerinde anlam ve huzur bulmalarına yardımcı olmaktadır.

Katılımcı	Nesil	Yaş	Cinsiyet
K1	Çocuklarımızın yolunu açık etmesini istiyoruz.	70	Kadın
K3	Allah çocuklarımızı affetsin, onları cennetine koysun. Çocuklarımızın rızkını arttırsın. Allah'tan çocuklarıma ve Müslümanlara istiyorum.	65	Kadın
K13	Kendi çocuklarımıza dua istiyoruz. Allah onları iyi yollardan geçirsin. Torunlarımız peygamber yolundan Allah kelamıyla gitsinler.	65	Kadın
K14	Torunlarıma, çocuklarıma, bütün ümmet-i Muhammed'e, bana kimse zarar vermesin.	71	Kadın
K15	Çocuklarımin iyi olmasını, huzurlu olmasını, iyi olmasını istiyorum. Evi olmayan oğluma ev istiyorum, arabası olmayana araba istiyorum. Bütün ümmet-i Muhammed'e istiyorum.	71	Kadın
K16	Tek başımıza değil hep beraber olunca güzeldir. Çocuklarımıza, torunlarımıza, iyilerle karşılaşmalarını ve başarılı olmalarını diliyoruz. Memleketimize ve tabi ki mensubu olduğumuz İslam dinine hep faydalı birer evlat, birer insan olmamızı arzuluyoruz	75	Erkek
K18	Çoluk çocuklarımız için tabi ki dua ediyoruz. Allah çocuklarımızı kurtarsın.	72	Kadın

Tablo 11: Katılımcıların Dualarındaki Nesil Gelecek Kaygısı Talebi

4.2.6. Ümmet Akıbeti İçin Talep

65 yaş üstü 20 katılımcıdan 7'si, "Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?" sorularına verdikleri yanıtlarda, ümmeti Muhammed'e, devletin bekasına ve bütün Müslümanlara dua ettiklerini ifade ettiler.

Bu bulgular, yaşı bireylerin manevi dünyalarındaki derin bağılıklarını ve toplumsal sorumluluklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Öncü din psikologlarından W. H. Clark'a göre dua yalnızca insan ile Tanrı arasındaki bir mesele değildir, aynı zamanda insanlar arası ilişkilerde de önemli bir unsurdur. Clark, insanların birbirlerine duydukları sevgiyi anlamamanın en belirgin yolunun, birbirleri için dua etmeleri olduğunu belirtir (Clark, 1969). Dinler, mensuplarından başkalarına iyilik yapmalarını talep eder. Özellikle ilahi dinlerde, kişinin kendisi için dua etmesinin yanında, başkaları için de maddi ve manevi meselelerde dua etmesi övgüyle karşılanır ve istenir. Başkası için yapılan duada kişisel bir menfaat beklentisi olmadığından diğerkâmlık ön plandadır ve bu, içten gelen bir dua türü olarak kabul edilir (Albayrak, 2007).

İslam dininde, kişinin mümin kardeşi için yaptığı duanın geri çevrilmeyecek iki duadan biri olduğuna inanılır. Bu konuda pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin; Hz. İbrahim'in kendisi ve soyundan gelecek olanlar için ettiği dua bu tür dualara örnektir. Hz. Peygamber'in, umreye gitmek için kendisinden izin isteyen Hz. Ömer'e, "Kardeşim! Dualarına bizi de ortak et, bizi unutma" (Ebû Dâvûd, Vitr 23; Tirmizî, Daavât 109. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 5) demesi, başkası için dua etmenin Hz. Peygamber'in hayatındaki tezahürlerinden biridir. Kur'an'daki ifadeler ve Hz. Peygamber'in hayatı incelendiğinde, İslam'da insanların diğer müminler için dua etmeye teşvik edildiği ve bunun kişinin kendisi için ettiği duadan daha değerli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in, kişinin mümin kardeşi için ettiği duaya meleklerin de ortak olup aynı duaya "amin" dediğini belirten sözleri de bunu destekler niteliktedir. Ümmeti Muhammed'e ve devletin bekasına dua etmek, bireyin toplumsal sorumluluklarını ve manevi bağılıklarını gösterir. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde, Müslümanların birbirlerine dua etmeleri teşvik edilir ve bu tür duaların büyük sevap taşıdığı belirtilir. Yaşı bireylerin bu tür duaları, İslam'ın toplumsal dayanışma ve birlik ilkeleriyle uyumludur.

Yaşı bireylerin ümmeti Muhammed'e, devletin bekasına, bütün Müslümanlara yönelik duaları, onların bireysel ibadetlerinden öte, toplumsal ve evrensel bir sorumluluk bilinci taşıdıklarını göstermektedir. Bu dualar, onların yaşadıkları toplumun, geniş Müslüman coğrafyasının refahı, güvenliği için duydukları derin endişeyi ve bağılılığı yansıtır. Özellikle yaşlılık döneminde, bireylerin toplumlarının geleceği hakkında endişe duymaları ve manevi destek sağlama arzuları daha belirgin hale gelir. Yaşı bireylerin ümmeti Muhammed'e, devlete ve Müslümanlara yönelik duaları, onların toplumsal rollerini ve manevi destek

sağlama kapasitelerini pekiştirir. Bu dualar, yaşlı bireylerin kendilerini daha değerli ve topluma faydalı hissetmelerine yardımcı olur. Ayrıca, bu dualar, yaşlı bireylerin toplumsal sorunlara duyarlılıklarını ve gelecek nesillerin refahı için duydukları endişeleri yansıtır. Bu, onların toplumsal rollerini ve manevi liderliklerini güçlendirir. Literatürde gerçekleştirilen benzer bir araştırmada, ilk yetişkinlik dönemindeki bireylerin ümmeti Muhammed ve Müslümanlar için dua etme oranının çok daha az olduğu tespit edilmiştir (Ersoy, 2023). Elde edilen bulgular, yaşlı bireylerin toplumlarına ve dinlerine olan bağlılıklarının yaşlandıkça arttığını göstermektedir. Yaşlı bireyler, yaşamlarının son dönemlerinde, toplumsal ve manevi sorumluluklarını daha fazla hissederek, dua yoluyla bu sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu durum aynı zamanda yaşlılık döneminin dini ve manevi açıdan daha yoğun ve toplumsal dayanışma bilinci açısından daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular yaşlı bireylerin manevi dünyalarındaki derin bağlılıklarını ve toplumsal sorumluluklarını ortaya koymaktadır. Yaşlılık döneminde bireylerin toplumlarının geleceği hakkında daha fazla endişe duydukları ve manevi destek sağlama arzularının daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Önceki çalışmalarda ilk yetişkinlik dönemindeki bireylerin ümmeti Muhammed ve Müslümanlar için dua etme oranının çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Ersoy, 2023). Bu, yaşlı bireylerin toplumsal ve manevi sorumluluklarını daha yoğun bir şekilde hissettiklerini ve bu sorumluluklarını dua yoluyla ifade ettiklerini göstermektedir. Yaşlı bireylerin duaları, onların toplumsal bağlarını güçlendirmenin yanın sıra ruh sağlıklarına ve genel iyilik hallerine önemli katkılar sağlar. Bu dualar, onların toplum içindeki önemli rollerini ve manevi destek sağlama kapasitelerini pekiştirir. Sonuç olarak, yaşlı bireylerin ümmeti Muhammed'e, devletin bekasına ve Müslümanlara yönelik duaları, onların manevi dünyalarının zenginliğini, toplumsal sorumluluklarını ve Tanrı'ya olan bağlılıklarını yansıtarak, yaşamlarının son dönemlerinde anlam ve huzur bulmalarına yardımcı olmaktadır.

Katılımcı	Ümmet	Yaş	Cinsiyet
K3	Allah'tan çocuklarıma ve Müslümanlara istiyorum.	65	Kadın
K10	Devletimiz zalimlerin elinin altına düşmesin. Yani müminlere dua ediyoruz.	69	Erkek
K12	Devletimi, milletimi, bütün Müslümanları ya Rabbi üstün kıl, beni de onları da evlatlarımı da ıslah et diye bütün Müslümanlara dua ediyorum.	82	Erkek
K14	Allah'tan çocuklarıma ve Müslümanlara dua istiyorum. Bütün ümmet-i Muhammed'e kimse zarar veremesin.	71	Kadın
K15	Çocuklarıma olsun, akrabalara olsun, komşulara olsun ne istiyorsam bütün ümmet-i Muhammed'e de istiyorum.	71	Kadın
K16	Borçlu olduğumuz anamıza, babamıza, abilerimize, ablalarımıza, bütün mümin kardeşlerimizin hayırlı dualarının kabul edilmesini diliyorum.	75	Erkek
K17	Cenabı Allah İslam dinini ayaklar altına almasın ve daima ümmet-i Muhammed'i dik tutsun.	72	Erkek

Tablo 12: Katılımcıların Dualarındaki Ümmet Akıbeti Talebi

4.2.7. İletişim-Bağ Kurma Davranışı

65 yaş üstü 20 katılımcının yer aldığı mülakatlarda, katılımcılardan 2'si Allah ile konuşmanın hoşlarına gittiği ve bu yüzden dua ettiklerini ifade etmiştir. Bu katılımcılar dua etmeyi, Allah ile derin ve kişisel bir iletişim kurmanın bir yolu olarak görmektedirler. Bu bulgular, yaşlı bireylerin dua pratiğini yalnızca bir talep ve dilek aracı olarak değil, aynı zamanda manevi bir bağ kurma ve Allah ile sürekli bir iletişim içinde olma yolu olarak

benimsediklerini göstermektedir. Bu durum, onların manevi dünyalarında derin bir huzur ve tatmin kaynağı bulduklarını ve duanın hayatlarındaki önemini ortaya koymaktadır.

Nitekim çeşitli dini inanç sistemleri içerisinde dua genellikle özü aynı olan ancak yapılaş şekli itibariyle oldukça farklı formlarda gerçekleştirilen bir etkinlik olarak görülür (Baş, 2017). Temel olarak insanın doğaüstü varlıklarla iletişime geçtiği bir uygulama olarak kabul edilir. Dua, inanan kişinin ruhsal bir iletişim kurma çabasıdır ve bu iletişimde çoğunlukla yardım isteme ve yakarış unsurları bulunur (Kars, 2021). İbadet, evrenin sessizliği içinde insanın bir yanıt arayışının ifadesi olarak görülür. Bilimsel olarak doğayı incelemek, bizi "Mutlak Hakikat"le temas ettirir.

Din Psikolojisinin kurucusu William James, duanın iletişim boyutuna dikkat çekmiş ve onu kutsal kabul edilen güçle her türlü birliktelik ve konuşma olarak tanımlamıştır (James, 2020). E. Baesler de duayı, inananla Tanrı arasında bir konuşma, dinleme ve diyalog süreci olarak tanımlar (Dein & Littlewood, 2008). Önemli ilahiyatçılardan Adolf Deissmann, duanın kaldırılmasını, insanı Tanrı'yla bağlayan bağların kopması olarak görür ve bunu babasının huzurunda konuşamayan bir çocuğa benzetir (Heiler, 1932). Aziz Ignatius Loyola, "Dua, bir arkadaşla konuşmak gibidir; ne zaman susup dinleyeceğini bilmeyi de içerir" derken; Luther, "Dua etmek, Tanrı'nın huzuruna gelmek ve O'nunla konuşmaktır" ifadesini kullanır. Calvin de duayı Tanrı'yla karşılıklı konuşma olarak tanımlar ve dua eden kişinin, çocukların ebeveynlerine güvenle yakınmalarını ilettikleri gibi Tanrı'ya ihtiyaçlarını itiraf ettiklerini belirtir. Zwingli'ye göre dua, "Tanrı'ya gitmek, O'nunla konuşmak ve O'nunla tanışmak"tır (Brown, 1994). Filolog K. F. Hermann, duayı "kişinin kendisini Tanrı'yla iletişime soktuğu en basit ve doğrudan yol" olarak tanımlar (Heiler, 1932).

Yaşlı bireylerin de duayı Allah ile konuşmak olarak tanımlamaları, onların bu manevi pratiği derin bir içsel huzur ve tatmin kaynağı olarak benimsediklerini göstermektedir. Bu algı, duaların sadece istek ve taleplerin iletildiği bir kanal değil, aynı zamanda manevi bir bağ ve Allah ile derin bir iletişim kurma yolu olarak değerlendirildiğini ortaya koyar. Bu durum, yaşlı bireylerin duayı günlük yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası haline getirdiklerini ve bu sayede manevi dünyalarında huzur bulduklarını göstermektedir. Dua, Allah ile kul arasındaki doğrudan bir iletişimdir. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde, Allah ile konuşmanın önemi ve bu manevi bağın güçlendirilmesi vurgulanmaktadır (et-Tirmizi, 2021). Yaşlı bireylerin duayı Allah ile konuşmak olarak görmeleri, İslam'ın bu temel öğretisi ile uyumlu bir anlayışı yansıtmaktadır. Yaşlı bireylerin Allah ile konuşmayı sevdikleri için dua etmeleri, onların

toplumsal rollerini ve manevi destek sağlama kapasitelerini de güçlendirir. Bu dualar, yaşlı bireylerin kendilerini Allah ile yakın bir ilişki içinde hissetmelerine ve bu ilişki üzerinden içsel huzur ve tatmin bulmalarına yardımcı olur. Aynı zamanda bu manevi pratik, yaşlı bireylerin aileleri ve toplumları ile olan bağlarını da pekiştirir.

Bu çalışmada, 65 yaş üstü katılımcıların dua pratiği üzerine elde edilen bulgular, onların manevi dünyalarının derinliklerini ve Allah ile olan iletişimlerinin önemini ortaya koymaktadır. Katılımcılardan 2'sinin Allah ile konuşmanın kendilerini mutlu ettiği ve bu nedenle dua ettiklerini ifade etmeleri, duanın sadece bir ritüel olmadığını, aynı zamanda bireylerin ruhsal ve duygusal tatmin bulduğu bir iletişim aracı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular yaşlı bireylerin dua pratiğinin, hayatlarının son dönemlerinde içsel huzur ve tatmin arayışlarını nasıl şekillendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yaşlı bireylerin bu manevi yolculukları, onların toplumsal rollerini ve manevi destek sağlama kapasitelerini de pekiştirmektedir. Sonuç olarak, yaşlı bireylerin dua aracılığıyla Allah ile kurdukları bu derin bağ, onların yaşamlarının anlamını ve huzurunu artıran, manevi dünyalarını zenginleştiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma, dua pratiğinin yaşlı bireylerin ruh sağlığına ve toplumsal bağlarına katkıda bulunan önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcı	İletişim	Yaş	Cinsiyet
K1	Yani Allah'la konuşmak, söyleşmek gibi düşünürüm ben dua etmeyi.	70	Kadın
K2	Dua etmek Allah'la konuşmaktır bence. O yüzden dua ediyorum çünkü onunla konuştuktan sonra rahatlıyorum. Onunla konuşmak insanlarla konuşmak gibi olmuyor.	67	Kadın

Tablo 13: Katılımcıların Dualarındaki İletişim-Bağ Kurma Davranışı

4.2.8. Uhrevi İstek Duaları

Uhrevi istek duaları, bireylerin manevi hayatları ve ahiret ile ilgili dilek ve arzularını ifade ettikleri dua türleridir. Bu dualar, kişinin dünya hayatının ötesine geçerek, ruhsal arınma, ahiret saadeti ve manevi yükseliş gibi konularda Allah'tan talepte bulunmasını içerir.

Uhrevi istek duaları, genellikle kişinin ruhsal gelişimini, içsel huzurunu ve ahiretteki durumunu iyileştirmeyi hedefler. Bu dua türü, dindar bireylerin imanlarını pekiştirmeleri, manevi tatmin bulmaları ve ahiretteki konumlarını güvence altına almaları açısından büyük önem taşır.

Cennet talebi, uhrevi istek dualarının en belirgin örneklerinden biridir. Bu dualarda bireyler, dünya hayatında yaptıkları iyi amellerin karşılığı olarak cennete girmeyi ve orada ebedi mutluluğa ulaşmayı dilerler. Bu tür dualar, kişinin ahiret inancını güçlendirmekte ve dünya hayatında daha iyi bir insan olma çabasını teşvik etmektedir (Hökelekli, 2003). Cennet talebi, İslam'ın temel inanç esaslarından biri olan ahiret inancı ile doğrudan ilişkilidir ve bireyin manevi motivasyonunu artırmaktadır.

Af veya tövbe talebi, kişinin Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dilediği duaları kapsar. Bu dualar, kişinin yaptığı hatalardan dolayı pişmanlık duyarak Tanrı'ya sığınması ve affedilme arzusu ile yapılır. Tövbe duaları, bireyin manevi arınma sürecinde önemli bir yer tutar ve kişinin Allah ile olan ilişkisini yeniden sağlamlaştırmasına yardımcı olur (Pargament, 2005). Tövbe ve af talebi, kişinin içsel huzurunu bulmasına ve manevi temizliğe ulaşmasına katkıda bulunur.

Uhrevi huzur ve sükûnet talebi, bireyin ruhsal olarak dinginlik, iç huzur ve sükûnet arayışını yansıtan dualardır. Bu dualar, kişinin içsel dünyasında barış ve huzur bulma isteğini ifade eder. Ruhsal huzur talebi, dindar bireylerin stres ve kaygı gibi duygusal zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olur ve onların manevi tatmin bulmalarını sağlar (Tokur, 2020). Bu dualar, bireyin Tanrı'ya olan güvenini artırır ve manevi dayanıklılığını güçlendirir.

Manevi rehberlik ve yönlendirme talebi, kişinin Allah'tan hayatında doğru yolu bulması ve manevi rehberlik alması için yaptığı duaları kapsar. Bu tür dualar, bireyin önemli kararlar alırken veya zor durumlarla karşılaştığında Allah'tan yardım ve rehberlik istemesini içerir. Manevi rehberlik talebi, bireyin hayatında yönünü bulmasına ve manevi olarak güçlenmesine yardımcı olur (Karaca, 2016). Bu dualar, kişinin Allah'ın rehberliğine olan inancını ve güvenini pekiştirir.

Uhrevi istek duaları, bireylerin manevi gelişiminde ve ruh sağlığında önemli bir rol oynar. Bu dualar bireylerin ahiret hayatına yönelik inançlarını güçlendirir ve manevi arınma süreçlerine katkıda bulunur. Psikolojik olarak uhrevi istek duaları bireylere içsel huzur, sükûnet ve güven

sağlar. Bu dualar, kişinin Allah ile olan ilişkisini derinleştirir ve manevi tatmin bulmasına yardımcı olur (James, 2020; Köse & Ayten, 2012).

Din psikolojisi literatüründe, uhrevi istek dualarının bireylerin manevi dünyasında olumlu etkiler yarattığı ve onların ruh sağlığını iyileştirdiği belirtilmektedir. Bu dualar, bireylerin içsel huzuru bulmalarına ve manevi olarak güçlü hissetmelerine katkıda bulunur (Mehmetoğlu, 2005).

Sonuç olarak uhrevi istek duaları, bireylerin manevi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak için Tanrı'ya yöneldikleri bir ibadet türüdür. Bu dualar, bireylerin manevi destek bulmalarını, içsel huzur ve sükûnet kazanmalarını ve Allah ile ilişkilerini derinleştirmelerini sağlar. Bu nedenle uhrevi istek dualarının bireylerin dini ve manevi yaşamlarında önemli bir yeri vardır (Abay, 2021).

Araştırmamızda yaşlıların dualarına yansıyan “Cennet talebi, Af (Tövbe) talebi, teslimiyet davranışı” temalı başlıkları uhrevi istek duaları kapsamında değerlendirilmiş olup, bulgular bu başlıktan sonra analiz edilmiştir.

4.2.9. Cennet Talebi

Mardin örnekleminde gerçekleştirilen mülakatlarda, 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 9'u, “Neden dua edersiniz?, Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?, Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?” sorularına verdikleri yanıtlarda, Tanrı'ya dua ederken ahirette cennete gitmeyi istediklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular, yaşlı bireylerin manevi yaşamlarının ve dini inançlarının derin etkilerini gözler önüne sermektedir. Ahiret inancı, İslam dininin temel esaslarından biridir ve cennet arzusu, Müslüman bireylerin hayatlarında önemli bir yer tutar. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i Şeriflerde sıkça vurgulanan cennet ve cehennem tasvirleri, Müslümanların bu dünyadaki amellerini şekillendirir ve onları ahiret hayatına hazırlar. Bu inanç, bireylerin zor zamanlarında manevi bir güç bulmalarına yardımcı olur ve ölüm korkusunu hafifletir. Ahirette cennete gitme arzusu, sadece dini bir hedef değil, aynı zamanda bireylerin içsel huzur ve psikolojik iyi oluşları için de kritik bir öneme sahiptir. Cennete gitme umudu, yaşlı bireylerin stres ve kaygılarını azaltan, manevi tatmin ve ruh sağlıklarını iyileştiren önemli bir başa çıkma stratejisidir.

Cennet kavramı, tövbe ve ahiret kavramlarıyla ilişkilidir ve katılımcıların çoğu dualarında bu kavramları açıkça dile getirmiştir. Hem kendileri hem de yakınları için cennete ulaşmak

amacıyla dua etmekte, geçmişteki günahları için tövbe etmekte ve telafi yollarına gitmektedirler. Ahirete ve cennete olan inanç, bireylerin psikolojik iyi oluşlarına katkıda bulunur. Özellikle yaşlı bireyler, hayatlarının son dönemlerinde ahirete hazırlık yaparken, cennete gitme arzusuyla içsel bir huzur bulurlar. Bu istek, onların dini başa çıkma stratejilerinin bir parçasıdır. Psikolojik açıdan, ahirette cennete gitme umudu, bireylerin yaşamlarındaki zorlukları ve kayıpları daha kolay kabul etmelerine yardımcı olur. Bu durum, onların stres ve kaygı seviyelerini azaltır, içsel huzur ve dinginlik bulmalarını sağlar. Ölüm korkusu, yaşlı bireyler için önemli bir kaygı kaynağıdır. Cennete gitme umudu, bu korkuyu hafifletir ve bireylerin ölüm sonrası hayat için olumlu beklentiler geliştirmelerine yardımcı olur. Elisabeth Kübler-Ross'un ölüm ve ölmek üzerine yaptığı çalışmalar, bireylerin ölüm korkusuyla başa çıkmak için manevi inançlarını nasıl kullandıklarını göstermektedir (Kübler-Ross, 2023). Cennet umudu, bireylerin ölüm korkusunu hafifletir ve onlara manevi bir güç sağlar. Yaşlı bireyler, hayatlarının son döneminde ahirete yönelik dualara daha fazla önem verirler. Bu dualar, onların yaşamlarındaki dini deneyimlerin ve manevi inançların bir yansımasıdır. Bu dönemde, ahirete yönelik dualar, bireylerin ölüm sonrası hayat için umutlarını artırır ve manevi tatmin bulmalarına yardımcı olur. Ahiret inancı, Müslümanların hayatında bir yönlendirici güçtür. Yaşlı bireylerin cenneti arzulayarak dua etmeleri, onların hayatlarının son döneminde, ölüm sonrası hayat için hazırlık yapma isteklerinin bir yansımasıdır. İslam'da ahiret inancı, iman esaslarından biridir ve Müslümanların hayatında büyük bir öneme sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de sıkça cennet ve cehennem tasvirleri yapılır ve Müslümanlar, iyi ameller yaparak cenneti kazanma gayreti içinde olurlar. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin cenneti arzulamaları, dini inançlarının ve ahirete olan imanlarının bir ifadesidir. Bu talep, bireylerin Tanrı'ya olan bağlılıklarını, onun rahmetine ve bağışlayıcılığına olan güvenlerini gösterir.

Yaşlı bireylerin dua ederken ahirette cenneti istedikleri tespit edilmiştir. Bu bulgular, yaşlı bireylerin manevi yaşamlarının ve dini inançlarının ruh sağlıkları üzerindeki derin etkilerini gözler önüne sermektedir. Ahirette cennete gitme arzusu, bireylerin Tanrı'ya olan güvenini ve bağlılığını pekiştiren önemli unsurlardan biridir. Bu istek, bireylerin yaşamlarının son döneminde içsel bir huzur ve manevi tatmin bulmalarına katkıda bulunmaktadır. Duanın, bireylerin stres ve kaygılarını azaltan, içsel huzur ve ruh sağlıklarını iyileştiren önemli bir başa çıkma stratejisi olduğu görülmektedir. Bu dualar, yaşlı bireylerin ölüm korkusunu hafifletir ve onlara manevi bir güç sağlar. Ahirete yönelik dualar, bireylerin manevi tatmin ve huzur bulma arayışlarını desteklemekte ve onların yaşam kalitesini artırmaktadır. Bu bulgular,

yaşlı bireylerin manevi ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik daha kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlayacak değerli bilgiler sunmaktadır.

Katılımcı	Cennet	Yaş	Cinsiyet
K3	Dünyada yaşananın ahirette hesabı var. Allah bizi cennetine koysun.	65	Kadın
K4	Bu dünyada yaşıyoruz öbür dünya kalıcıyız. İnşallah cennette oluruz.	72	Kadın
K7	Ahirete inanıyoruz. O yüzden Allah'ın rızasını almaya çalışıyoruz ki bizi cennetinden mahrum etmesin.	67	Erkek
K8	Ölenin geri dönmediği dünyada yaşıyoruz. Tabi ki rahatlık istiyoruz ve öbür dünyada cennete gitmeyi istiyoruz. Dünyada bir şeyler ekeceğiz ki öbür dünyadaki cennete kavuşacağız.	72	Kadın
K10	Ya cennet var ya cehennem.	69	Erkek
K13	Bizi yaratmış ki kendimizi öbür dünyaya göre ayarlayalım. Cennet için dua ediyorum.	65	Kadın
K15	Dualarımda cenneti hep istiyorum. Her gün, her namazdan sonra. Allah'ım, bana kabir azabı gösterme, cehennem ateşini gösterme. Beni cennetine al, Hz. Muhammed'e yap.	71	Kadın
K19	Ondan korkmasam her şeyi yaparım. Allah'ı seviyorum. O sevgiden dolayı korku geliyor zaten. Ben elimden geldiğince onun yasakladıklarını yapmayarak rızasını daha fazla kazanırım. Cehennemden korusun.	76	Erkek
K20	Din, iman, sağlık isterim ve ahirette cennet, cemalini görmek isterim.	67	Kadın

Tablo 14: Katılımcıların Dualarındaki Cennet Talebi

4.2.10. Af (Tövbe) Talebi

65 yaş üstü 20 katılımcının katıldığı mülakatlarda, 6 kişinin dualarında Allah'tan affedilme ve tövbe temalarına yer vermesi, onların yaşamlarının son dönemlerinde derin bir manevi arınma ve içsel huzur arayışında olduklarını ortaya koymaktadır.

Yaşlanma süreci, kişiye yaşam deneyimlerini sunarken muhakeme yeteneği ve hayatın tüm yönlerini kapsayan bir yaşam tarzı kazandırır. Bu süreçte en etkili faktör ise ölüm ve sonrası konusudur. Hayatının ileri dönemlerine ulaşmış birey, ölüme başka bir gelişim dönemi ile ertelenemez bir gerçek olarak yaklaşır ve bu nedenle ölüm gerçeği ile yüzleşip dini inançlarını yeniden değerlendirirerek ölüm ötesine hazırlık yapabilir (Karacoşkun, 2013). Ömrünün sonlarına yaklaşan kişiler, bu dönemde yavaşlama ve derin düşünme sürecinin etkisiyle geçmişe dair pişmanlıklar yaşarlar. Bu yüzden, geçmişle ilgili değerlendirmeler yaparak bazı şeyleri değiştirme isteği duyarlar. Geçen zamanın kaygısıyla ölümlle yüzleşme gerçeği, zamanın daraldığını hatırlatır. Tüm bu değerlendirmeler, bireylerde yoğun strese yol açabilir (Kayıklık, 2003). Yaşlı bireylerin Allah'tan af dileme ve tövbe duaları, onların hayatlarının son dönemlerinde içsel bir muhasebe yaptıklarını ve geçmişteki hatalarını telafi etme arzularını yansıtır. Bu dualar, onların Allah ile olan ilişkilerinde samimi bir pişmanlık ve içsel temizlik arayışında olduklarını gösterir. Hayatın sonlarına yaklaşırken yaşlı bireyler, ahiret hayatına daha fazla odaklanmakta ve bu dünya ile hesaplaşmalarını tamamlamak istemektedirler.

Tanrı'nın yüceliğini, gücünü ve yarattıklarına karşı sınırsız merhametini anlayıp bilen bireyler, O'na sevgi ve yakınlık duyma eğilimine girer. Ancak günah işlediğinde veya birinin kalbini kırdığında, bu yakınlığın zarar görebileceğini düşünerek suçluluk hissi yaşayabilir. Bu suçluluk duygusu hatasını kabul etmesine ve itiraf etmesine neden olabilir. Bu durumdaki bireyin endişesi, Tanrı ile arzuladığı olumlu ilişkiyi sürdürebilmektir. Günah işlemiş bir kişi vicdanıyla yüzleştğinde dua ederek hatasını Tanrı'ya itiraf eder, pişmanlığını dile getirir ve bağışlanmayı ümit eder. Zaten kişinin zihninde dua etme isteği uyandığı andan itibaren içinde bir umut ışığı belirmiş demektir (Hökelekli, 2017).

İçtenlikle dua eden bir kişinin ana motivasyonu, Tanrı'ya karşı samimiyetini koruma çabasıdır. Günahları ve hataları, hatta olumsuz duygu ve düşünceleri Tanrı'ya iletme, bu kişi için hayatını Tanrı ile paylaşmak ve O'ndan hiçbir şeyi saklamamak anlamına gelir. İtiraf ve bağışlanma talebi, bu talebin samimiyetine bağlı olarak kabul edilebileceğine inanılarak,

bireyin daha saygın bir yaşam sürmesine yardımcı olur (Hill & Hood, 1999). Affedilme ve tövbe kavramlarının, bireylerin içsel huzur ve psikolojik iyilik halleri için önemli olduğu açıktır. Tövbe duaları, yaşlı bireylerin Allah ile olan ilişkilerini yeniden düzenlemelerine ve ruhsal bir arınma yaşamalarına olanak tanır. Bu dualar, onların içsel barış ve manevi tatmin bulmalarına yardımcı olur. Yaşlı bireylerin tövbe duaları, onların Allah'ın merhametine olan inançlarını ve ahirete hazırlık süreçlerini yansıtır. Onların manevi yolculuklarında Allah ile olan bağlarını güçlendirir.

Katılımcıların dualarında Allah'tan affedilme ve tövbe temalarına yer vermesi, yaşlı bireylerin manevi dünyalarındaki derin pişmanlık ve arınma arayışını yansıtmaktadır. Bu dualar, onların yaşamlarının son dönemlerinde içsel huzur ve manevi tatmin bulma çabalarını göstermektedir. Yaşlı bireyler, hayatlarının sonlarına yaklaştıkça, geçmişteki hatalarını telafi etme ve ahiret hayatına daha hazırlıklı olma arzusu içinde bulunmaktadırlar. Tövbe ve affedilme dileklerinin ruh sağlığı desteklediği ve bireylerin içsel barışa ulaşmalarına yardımcı olduğu bilinmektedir. Allah'ın rahmeti ve bağışlayıcılığına olan inanç, yaşlı bireylerin bu dualarını güçlendirmekte ve onların manevi yolculuklarında önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak, yaşlı bireylerin tövbe ve affedilme duaları, onların ruh sağlıklarına, toplumsal bağlarına ve genel iyilik hallerine katkıda bulunarak, yaşamlarının son dönemlerinde anlam ve huzur bulmalarını sağlamaktadır. Bu bulgular, yaşlı bireylerin toplum içindeki manevi rollerini ve destek arayışlarını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Katılımcı	Tövbe	Yaş	Cinsiyet
K3	Allah çocuklarımızı affetsin.	65	Kadın
K10	Günah işlediğimiz zaman tövbe ediyoruz, istiğfar ediyoruz. İnsan günah işlediği zaman ilk önce tövbe edecek. Allah'ım, tövbe ediyorum beni affeyle.	69	Erkek
K12	Kötü bir şey yaptığımda tövbe etsem o zaman Allah duamı kabul eder. O yüzden çok fazla tövbe ediyorum.	82	Erkek
K13	Allah bizi bağışlasın diye dua ediyoruz.	65	Kadın
K17	İnsandır, cahillikten falan şaşırduğım zaman günahımdan pişman oluyorum. Allah'ın yolundan gidiyorum.	72	Erkek
K18	Dünyamız iyi olsun, Allah bizi affetsin.	72	Kadın

Tablo 15: Katılımcıların Dualarındaki Af(Tövbe) Talebi

4.2.11. Teslimiyet Davranışı

Yapmış olduğumuz mülakatlar sonucunda 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 5'i, 'Neden dua edersiniz?', Dua ettikten sonra nasıl hissediyorsunuz?', Dua ettiğinizde Allah'tan ne istersiniz?' sorularına verdikleri yanıtlarda, Allah'ın verdiklerine ve vermediklerine rıza gösterdiklerini ve buna bağlı olarak teslimiyet duygularına vurgu yapmışlardır. Bu durum, katılımcıların Tanrı'ya olan derin güvenlerini, stres ve kaygı ile başa çıkma yöntemlerini ve manevi tatminlerini anlamak açısından değerlendirilmeye değerdir.

Din psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, dini baş etme stratejilerinin bireylerin stresle başa çıkmalarında önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Kenneth Pargament, dini baş etme stratejilerinin, bireylerin zorluklar karşısında daha dirençli olmalarını sağladığını ve içsel huzur bulmalarına yardımcı olduğunu belirtir. Teslimiyet ve rıza, bu

stratejilerin önemli bir parçasıdır ve bireylerin manevi tatmin bulmalarına katkıda bulunur (Pargament, 1997). Bireylerin Tanrı'ya olan teslimiyetleri ve O'nun takdirine rıza göstermeleri, onların manevi yaşamlarında derin bir tatmin ve huzur sağlar. Bu, bireylerin ruh sağlığını korumalarına ve manevi olarak güçlenmelerine yardımcı olur. Teslimiyet, bireylerin Tanrı'ya olan güvenlerini pekiştirir ve bu da onların genel mutluluklarını artırır (Koenig & McConnell, 2001). Kabul ve bağlılık teorileri, bireylerin yaşamlarındaki olumsuz olayları kabullenmenin ve bu olaylarla barışık olmanın, duygusal iyilik hali üzerinde olumlu etkileri olduğunu gösterir. Teslimiyet ve rıza, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları daha olumlu bir perspektiften görmelerini sağlar. Bu, onların duygusal dengeyi korumalarına ve yaşam memnuniyetlerini artırmalarına yardımcı olur (Hayes vd., 1999).

İslam'da teslimiyet (İslam kelimesinin kök anlamı) ve rıza, Tanrı'ya olan derin bir güven ve bağlılık anlamına gelir. Müslümanlar için, Allah'ın takdirine rıza göstermek, Allah'ın her işte en iyisini bildiğine olan inancın bir ifadesidir. Kur'an-ı Kerim'de, "Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir" (Şura, 42:30, 2011) ayeti, Allah'ın her şeyi bir hikmetle yarattığını ve Müslümanların bu hikmete teslim olmalarını öğütler. Teslimiyet, müminlerin sabır, tevekkül ve Allah'ın iradesine boyun eğme anlayışlarını pekiştirir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de, "Kim Tanrı'ya tevekkül ederse, O, ona yeter" (Talak, 65:3, 2011) buyurmuştur. Bu anlayış, Müslümanların Allah'ın verdiği ve vermediği her şeye rıza göstermelerini sağlar.

Netice itibariyle 65 yaş üstü katılımcılar arasında Allah'ın verdiği ve vermediği her şeye rıza gösterme ve teslimiyet duygularının güçlü bir şekilde ifade edilmesi, onların manevi baş etme stratejilerinin ve ruh sağlıklarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu bulgular, İslami perspektifte teslimiyetin Tanrı'ya olan derin güveni ve bağlılığı yansıttığını, psikolojik açıdan stres ve kaygıyı azaltarak içsel huzur sağladığını, din psikolojisi bağlamında ise manevi tatmin ve duygusal dengeyi güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların bu teslimiyet ve rıza duyguları, onların yaşam kalitesini artıran ve genel mutluluklarını yükselten önemli bir manevi pratik olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcı	Teslimiyet	Yaş	Cinsiyet
K1	Allah bana bu güzel şeyleri nasip etmiş diye düşünürüm. Tabi ki iyi ya da kötü şeyler yaşıyor ama her şey Onun iradesiyle gerçekleşiyor. Ve biz ona teslim oluyoruz.	70	Kadın
K2	Günün yirmi dört saati Tanrı'ya sığınmaktır. Onun verdiklerine razı gelmektir.	67	Kadın
K9	O bize her şeyi en güzel şekilde vermiş.	65	Erkek
K16	Bizim için doğru olanın ne olduğunu biz bilemeyiz. Allah bilir. Ve ona ilettikten sonra Takdir-i ilahi diyoruz ve ona bırakıyoruz zaten.		
K18	Her şeyi bizim için Allah dizayn ediyor, çok güzel yapıyor.	72	Kadın

Tablo 16: Katılımcıların Teslimiyet Davranışı

4.2.12. Şükür ve Övgü Duaları

Şükür duaları, bireyin Tanrı'ya minnettarlığını ifade ettiği dualardır. Bu dualar, bireyin Allah'ın bahsettiği nimetler karşısında duyduğu memnuniyeti ve minnettarlığı dile getirir. Şükür, din psikolojisinde önemli bir yere sahiptir çünkü bireyin ruh sağlığı ve iyilik hali üzerinde olumlu etkiler yaratır.

Şükür dualarının psikolojik etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bu duaların bireyde olumlu duyguları artırarak, stresle başa çıkma yeteneğini geliştirdiğini ve genel yaşam memnuniyetini artırdığını göstermektedir (McCaffrey vd., 2004). Şükür duaları, bireyin yaşamındaki olumlu yönleri daha fazla fark etmesini sağlar ve bu da genel ruh sağlığına olumlu yansır (Koenig & McConnell, 2001).

Övgü duaları, Allah'ın yüceliğini, kudretini ve mükemmelliğini dile getiren dualardır. Bu dualar, bireyin Tanrı'ya duyduğu hayranlık ve sevgi dolu takdiri ifade eder. Övgü duaları, bireyin manevi dünyasında derin bir saygı ve hayranlık duygusu yaratır.

Övgü dualarının psikolojik etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bu duaların bireyin manevi bağlılığını ve Tanrı'ya olan derin sevgisini artırdığını, bu sayede içsel huzur ve tatmin duygusunu güçlendirdiğini göstermektedir (Pargament, 1997). Övgü duaları, bireyin kendini daha değerli ve özel hissetmesine yardımcı olur ve manevi bir destek kaynağı sağlar (Pargament, 1997).

Yaşlı bireyler için şükür ve övgü duaları, yaşamın son dönemlerinde manevi huzuru ve tatmini sağlamada önemli bir rol oynar. Yaşlılık döneminde bireyler, fiziksel ve sosyal kayıplarla karşılaştıklarında manevi destek arayışına girerler. Bu dönemde yapılan şükür ve övgü duaları, yaşlı bireylerin Allah ile olan ilişkilerini derinleştirir ve onlara manevi bir güç kaynağı sağlar (Krause, 2002).

Araştırmamızda yaşlı bireylerin dualarına yansıyan “Şükür ve övgü davranışı” teması şükür ve övgü duaları başlığında değerlendirilmiş olup, bulgular bu başlığın ardından analiz edilmiştir.

4.2.13. Şükür ve Övgü Davranışı

Gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda, 65 yaş üstü 20 katılımcıdan 9'u, neden dua ettiklerine ve dua ettikten sonra nasıl hissettiklerine dair verdikleri yanıtlarda şükür temasını vurgulamışlardır. Bu bulgular, şükür dualarının hem psikolojik hem de İslami perspektiflerden önemini ve etkilerini anlamak açısından değerli bilgiler sunmaktadır. Psikolojik açıdan şükür, bireylerin ruh sağlıklarını iyileştirici, stres ve kaygı seviyelerini azaltıcı, sosyal ilişkilerini güçlendirici ve genel yaşam memnuniyetlerini artırıcı bir rol oynarken, İslami bakış açısıyla, Allah'ın nimetlerine duyulan minnettarlık ve ibadetin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir.

Mevcut durumdan memnuniyet duymak ve minnettarlığı göstermek, şükretmek olarak bilinir. “Allah'ın sınırsız lütuflarına karşı insanın sergilediği tavır ve hissettiği duyguları en iyi şekilde ifade eden şey şükür duasıdır” (Hökelekli, 2003). Şükür dualarında, bize verilen nimetler ve ilahi yardımlar için çeşitli ifadeler yer alır. Fakat, derin bir minnettarlık içinde, en az sözle yapılan dua türü şükür duasıdır. Çünkü şükür, insanın kelimelerin ötesinde, bilinçli bir şekilde minnettarlığını ifade etmesidir. Şükür duası eden kişi, Tanrı'nın kendisine sunduğu nimetlerin farkında olduğunu gösterir. Ayrıca, kabul olmuş dualar için de şükür duaları yapılır. Bu durum, duaların sürekliliğini sağlar ve bu dualar zinciri, zamanla hayatın anlamını ve değerini artırır. Dışsal bir güdüyle dua eden kişi, Tanrı'nın güçlü olduğu için ve insanı

yarattığı için yardım etmesinin doğal olduğunu düşünebilir. Ancak, içtenlikle dua eden kişi, her nimetin ve yardımın bir lütuf olduğunu bilir ve bu kişi, varlığının ve devamının Yarattıcı'dan geldiği hissini yaşar.

Şükür duaları bireylerin yaşamlarındaki olumlu olaylara odaklanmalarını sağlar ve bu sayede stresli durumlarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olur. Şükür duaları bireylerin duygusal iyilik halini olumlu yönde etkiler. Pozitif duygularını artırır ve genel mutluluklarını yükseltir. Şükreden bireyler, daha empatik ve yardımsever olma eğilimindedir, bu da sosyal bağlarını kuvvetlendirir (Ayten & Öztürk, 2012). Pozitif psikoloji alanında yapılan araştırmalar da, şükretmenin bireylerin yaşam memnuniyetini ve genel mutluluğunu artıran önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Martin Seligman, şükürün bireylerin olumlu duygularını pekiştirerek, olumsuz duygularını azaltmada etkili olduğunu savunur (Seligman, 2021). Şükür, bireylerin zihinsel sağlıklarını korumalarına yardımcı olur ve genel ruhsal dengeyi sağlar. Şükür dualarının bireylerin dini yaşamında önemli bir yere sahiptir ve manevi tatmin sağlar. Şükür duaları, bireylerin ruhsal huzur ve denge bulmalarına katkıda bulunur, bu da genel yaşam kalitelerini artırır.

Nitekim İslam dininde de şükür, Tanrı'ya minnettarlığın ve nimetlere karşı takdirin önemli bir ifadesidir. Kur'an-ı Kerim'de, şükretmenin önemi sıklıkla vurgulanır. Örneğin, "Eğer şükrederseniz, elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, bilin ki azabım çok şiddetlidir" (İbrahim, 14:7) ayeti, Allah'ın nimetlerine şükretmenin zorunluluğunu belirtir. Bireyler dualarında şükretmeye yer vererek bir bakıma Allah'ın emirlerine uyma görevlerini de ifa etmektedirler.

Şükür dualarının, 65 yaş üstü bireylerin manevi ve psikolojik sağlığı üzerinde önemli olumlu etkileri bulunmaktadır. Şükretmek, bireylerin ruhsal huzur bulmalarına, stres ve kaygılarını azaltmalarına ve sosyal ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olur. Elde ettiğimiz bulgular ve yapmış olduğumuz analiz, şükür dualarının bireylerin yaşam kalitesini artıran ve genel mutluluklarını yükselten önemli bir manevi pratik olduğunu göstermektedir.

Katılımcı	Şükür	Yaş	Cinsiyet
K1	Yani dualarımın içinde şükür çok yer alır. İçinde bulunduğum koşullara şükrettiğim zamanda bir çeşit dua etmiş olduğumu hissediyorum.	70	Kadın
K2	Bana yaptıklarından ötürü ona müteşekkirim. Verdiği her şey için şükrediyorum. Şükrettikten sonra dua etmeye başladığımda duamın kabul olacağına inanıyorum.	67	Kadın
K3	Şimdi çok şükür, yiyecek ekmeğimiz var. Şükrediyoruz onun için.	65	Kadın
K4	Her şeye çok şükür diyen birisiyim. Dua ederken de çok şükür ediyorum. Verdikleri ve vermedikleri için.	72	Kadın
K6	Her zaman her şey için dua ediyorum. Yürüyorum, diyorum “Ya Rabbi şükürler olsun.”	67	Erkek
K12	Allahüteala diyor ki nimetlerimi saymaya kalksanız mümkün değil sayamazsınız. Sayılamayacak kadar. Yani Tanrı’ya şükretmeyen nankördür.	82	Erkek
K14	Tanrı’ya bin kere şükür. Çocuklarımı sağlam, kocamı imanlı verdi. Kızlarım evlerinde huzurludur çok şükür.	71	Kadın
K15	Tanrı’ya binlerce kere şükürler olsun. (Kızını işaret ederek) Bu kız çok hastalıklar geçirdi. Allah’ın mucizesiyle kurtuldu.		
K18	Ben Rabbime şükrediyorum.	72	Kadı

Tablo 17: Katılımcıların Şükür ve Övgü Davranışları

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda, 65 yaş üstü 20 bireyin Tanrı tasavvurları ve dua algıları arasındaki ilişkiler derinlemesine incelenmiştir. Bulgular, yaşlı bireylerin Tanrı'ya dair algılarının ve dua pratiklerinin, onların manevi dünyalarındaki derinliği ve içsel yolculuklarını anlamak açısından önemli ipuçları sunduğunu göstermektedir. Bu bölümde, Tanrı tasavvuru ile dua algısı ve davranışları arasındaki ilişkiler ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır.

Yaşlı bireylerin Tanrı tasavvurları çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır: Yüce, Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak), Güven Odağı, Sevgi Odağı, Korku Odağı, Din Gününün Sahibi, Dost ve Arkadaş. Bu tasavvurlar, bireylerin dua algıları ve davranışları üzerinde derin bir etki bırakmaktadır.

1. Yüce ve Mutlak Güç (Kadir-i Mutlak) Tasavvuru - Huzur Talebi ve Şükür Davranışı:

Yüce ve Kadir-i Mutlak olarak tasavvur eden bireyler, dualarında Tanrı'nın her şeye kadir olduğuna inanarak huzur ve şükür duygularını ifade ederler. Bu bireyler, Tanrı'nın mutlak gücü karşısında duydukları minnettarlık ve teslimiyet ile dualarında şükür davranışına sıkça yer verirler. İslami perspektiften bakıldığında, Tanrı'nın mutlak gücü ve kudreti, inananların ona duydukları güveni pekiştirir ve şükran duygularını artırır.

2. Güven ve Sevgi Odağı Tasavvuru - Teslimiyet ve Umut Davranışı:

güven ve sevgi odağı olarak tasavvur eden bireyler, dualarında teslimiyet ve umut duygularını ön plana çıkarırlar. Bu bireyler, Tanrı'nın sevgisi ve merhameti karşısında kendilerini güvende hissederler ve dualarında gelecek için umutlarını dile getirirler. Bu, onların manevi dünyalarında derin bir huzur ve tatmin bulmalarını sağlar. Pargament'in (1997) affetme ve umut kavramlarıyla ilgili çalışmaları, bireylerin bu tür dua pratiklerinin ruh sağlıklarına olumlu katkılar sağladığını vurgular.

3. Korku Odağı Tasavvuru - Af (Tövbe) Talebi:

korku odağı olarak tasavvur eden bireyler, dualarında sıkça af ve tövbe dileklerine yer verirler. Bu bireyler, Tanrı'nın azameti ve adaleti

karşısında duydukları korku ile geçmişteki hatalarını telafi etme ve Tanrı'nın merhametine sığınma arayışındadırlar. İslam'da tövbe, bireyin manevi temizliğini ve Allah ile barışını sağlaması açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, tövbe duaları, yaşlı bireylerin içsel huzur ve manevi arınma arayışlarını yansıtır.

4. Din Gününün Sahibi Tasavvuru - Cennet Talebi: Din Gününün Sahibi olarak tasavvur eden bireyler, dualarında ahiret hayatına dair isteklerini, özellikle de cennete kavuşma arzusunu dile getirirler. Bu bireyler, ölüm sonrası yaşam için hazırlık yapma ve ahirette iyi bir yer edinme isteği ile dualarında cennet talebine sıklıkla yer verirler. Bu tür dualar, onların ölümle ilgili kaygılarını azaltır ve manevi huzur bulmalarına yardımcı olur.

5. Dost ve Arkadaş Tasavvuru - İletişim-Bağ Kurma Davranışı: dost ve arkadaş olarak tasavvur eden bireyler, dualarında Tanrı ile iletişim kurma ve manevi bir bağ oluşturma arayışındadırlar. Bu bireyler, Tanrı ile samimi bir ilişki kurarak, dualarında onunla konuşmaktan huzur ve tatmin bulurlar. Bu tür dualar, bireylerin manevi dünyalarında derin bir bağlanma ve güven duygusu geliştirmelerine olanak tanır. William James'in (2020) duaların iletişim boyutuna yaptığı vurgu, bu bireylerin Tanrı ile olan samimi ilişkilerini anlamak açısından önemlidir.

Yaşlı bireylerin dua algıları ve davranışları, onların Tanrı tasavvurları ile doğrudan ilişkilidir. Dualarında huzur, şükür, teslimiyet, umut, sağlık, cennet, gelecek kaygısı, ümmetin akıbeti, af (tövbe) ve iletişim-bağ kurma gibi temaları sıklıkla dile getiren bireyler, bu duaları aracılığıyla manevi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

1. Huzur ve Şükür: yüce ve mutlak güç olarak tasavvur eden bireyler, dualarında huzur ve şükür taleplerine yer vererek, manevi dünyalarında derin bir tatmin ve minnettarlık hissederler.

2. Teslimiyet ve Umut: Güven ve sevgi odağı olarak algılayan bireyler, dualarında teslimiyet ve umut duygularını ifade ederler. Bu, onların geleceğe dair pozitif bir bakış açısı geliştirmelerine yardımcı olur.

3. Sağlık ve Cennet: Sağlık ve cennet talebinde bulunan bireyler, dualarında Tanrı'nın koruyucu ve ödüllendirici yönlerine vurgu yaparlar. Bu dualar, onların hem bu dünyada hem de ahirette güvence arayışlarını yansıtır.

4. Af (Tövbe) ve İletişim: Af dileme ve Tanrı ile iletişim kurma isteği, bireylerin manevi temizlenme ve derin bir bağlanma arayışlarını ifade eder. Bu, onların ruh sağlıklarına ve manevi tatmin bulmalarına önemli katkılar sağlar.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, yaşlı bireylerin Tanrı tasavvurları ve dua algıları arasındaki derin ilişkiyi ortaya koymaktadır. Tanrı tasavvuru, bireylerin dua pratiklerini şekillendirmekte ve onların manevi dünyalarında önemli bir rol oynamaktadır. Dua pratiği ise, bireylerin ruh sağlıklarını, toplumsal rollerini ve genel iyilik hallerini güçlendiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgular, yaşlı bireylerin manevi ihtiyaçlarını anlamak ve desteklemek açısından büyük önem taşımaktadır. Tanrı tasavvuru ile dua algısı arasındaki bu güçlü ilişki, yaşlı bireylerin yaşamlarının son dönemlerinde anlam ve huzur bulmalarına yardımcı olan bir manevi yolculuğu yansıtmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, 65 yaş üstü bireylerin Tanrı tasavvurları ve dua algıları arasındaki ilişkiler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bulgular, yaşlı bireylerin manevi dünyalarında derin bir yer tutan Tanrı tasavvurlarının, dua pratiklerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Yaşlı bireyler arasında Tanrı'nın Yüce, Mutlak Güç, Güven Odağı, Sevgi Odağı, Korku Odağı, Din Gününün Sahibi ve Dost Arkadaş olarak tasavvur edilmesi, onların dua algıları ve pratikleri üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Dualarında huzur, şükür, teslimiyet, umut, sağlık, cennet, nesillerin geleceği, ümmetin akıbeti, af ve iletişim gibi temaların sıkça yer alması, bu tasavvurların yansımalarını açıkça göstermektedir.

Yaşlı bireylerin Tanrı ile kurdukları bu derin bağ, onların manevi ihtiyaçlarını karşılamalarına ve yaşamlarının son dönemlerinde anlam ve huzur bulmalarına yardımcı olmaktadır. Tanrı tasavvuru ve dua algısı arasındaki bu güçlü ilişki, yaşlı bireylerin manevi rehberlik ve danışmanlık ihtiyacını da belirgin hale getirmektedir.

Yaşlı bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve onların ruh sağlıklarını desteklemek amacıyla manevi rehberlik ve danışmanlık teorileri bağlamında aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Manevi Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması: Yaşlı bireylerin Tanrı tasavvurları ve dua algıları dikkate alınarak, manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu hizmetler, onların manevi dünyalarını destekleyici ve güçlendirici olmalıdır. Din psikologları ve manevi danışmanlar, yaşlı bireylerin Tanrı ile kurdukları ilişkiyi derinleştirmeye yardımcı olacak rehberlik seansları düzenlemelidir.

2. Bireysel ve Grup Temelli Manevi Destek Programları: Yaşlı bireylerin dua pratiğini ve Tanrı tasavvurunu desteklemek amacıyla bireysel ve grup temelli manevi destek programları oluşturulmalıdır. Bu programlar, yaşlı bireylerin birbirleriyle manevi deneyimlerini paylaşmalarına ve topluluk içinde manevi destek bulmalarına olanak tanımalıdır.

3. Dua Çalışmaları: Avrupa'daki manevi destek çalışmalarında gerçekleştirilen meditasyon uygulamalarının Müslüman bireylerdeki karşılığını dua varsayarsak, yaşlı bireylerin huzur, umut ve teslimiyet gibi manevi duygularını desteklemek amacıyla düzenli dua çalışmaları yapılabilir. Bu çalışmalar, onların içsel huzur ve manevi tatmin bulmalarına yardımcı olacaktır. Özellikle, sevgi ve güven odağı olarak tasavvur eden bireyler için şükür ve teslimiyet duaları üzerine odaklanacak dua seansları düzenlenmelidir.

4. Af ve Tövbe Dualarının Desteklenmesi: korku odağı olarak tasavvur eden ve dualarında af ve tövbeye yer veren bireyler için, manevi rehberlik seanslarında bu temalara özel önem verilmelidir. Yaşlı bireylerin içsel temizlenme ve manevi arınma süreçlerini desteklemek amacıyla tövbe duaları üzerine eğitimler ve rehberlik seansları düzenlenmelidir.

5. Aile ve Toplum Temelli Manevi Destek: Yaşlı bireylerin nesillerin geleceği ve ümmetin akıbeti için yaptıkları dualar, onların toplumsal rollerini ve manevi sorumluluklarını yansıtmaktadır. Bu nedenle, manevi rehberlik hizmetleri aile ve toplum temelli destek programları ile güçlendirilmelidir. Aile üyeleri ve toplum liderleri, yaşlı bireylerin manevi rehberlik süreçlerine aktif olarak dahil edilmeli ve onların manevi ihtiyaçlarını karşılamak için desteklenmelidir.

6. Cennet ve Ahiret Hayatı Üzerine Eğitimler: Din Gününün Sahibi olarak tasavvur eden ve cennet talebinde bulunan bireyler için, ahiret hayatı üzerine eğitimler ve manevi rehberlik seansları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, yaşlı bireylerin ahiret hayatına yönelik kaygılarını azaltarak, manevi huzur bulmalarına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen bulgular, yaşlı bireylerin Tanrı tasavvurları ve dua algıları arasındaki derin ilişkiyi ortaya koymaktadır. Manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin, yaşlı bireylerin ruh sağlıklarını desteklemede önemli bir rol oynayabileceği görülmektedir. Bu hizmetlerin yaygınlaştırılması ve bireysel ihtiyaçlara uygun olarak şekillendirilmesi, yaşlı bireylerin manevi dünyalarını zenginleştirerek, yaşamlarının son dönemlerinde anlam ve huzur bulmalarına yardımcı olacaktır. Bu nedenle, manevi rehberlik ve danışmanlık teorileri bağlamında sunulan önerilerin hayata geçirilmesi, yaşlı bireylerin manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, K. C. (2021). Türk Din Psikolojisi Çalışmalarında ‘Yaşlılık Dönemi Dinsel Gelişimi’ Literatürü (1967-2021) Üzerine Bir Araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, Article 4.
- Albayrak, A. (2007). Dindarlık Tipleri Açısından Dua Formları. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(2), Article 2.
- Allport, G. W. (1967). *The Individual and His Religion: A Psychological Interpretation*. Macmillan Pub Co.
- Allport, G. W., & Sambur, B. (2004). *Birey ve Dini*, Elis Yayınları.
- Aslan, D., & Ertem, M. (Ed.). (2012). *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler*, HASUDER.
- Astin, J. A., Stone, J., Abrams, D. I., Moore, D. H., Couey, P., Buscemi, R., & Targ, E. (2006). The Efficacy Of Distant Healing For Human İmmunodeficiency Virus—Results Of A Randomized Trial. *Alternative Therapies İn Health And Medicine*, 12(6), 36-41.
- Atay, H. (2003). İslam Felsefesinde Yaratma. *Kelâm Araştırmaları Dergisi*
 Kader, I(1), Article 1.
- Ayten, A., & Öztürk, G. G.-K. S.-E. E. (2012). Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Amprik Bir Araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), Article 2.
- Bakara, 2:257. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Bakara, 2:284. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri (Yeni) Meali.
- Baş, S. (2017). Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(52), Article 52. <https://doi.org/10.15370/maruifd.333536>

- Brown, L. B. (1994). *The Human Side of Prayer: The Psychology of Praying*. Religious Education Pr.
- Clark, W. H. (1969). *The Psychology of Religion, An Introduction to Religious Experience & Behavior*. New York: The MacMillan Company.
- Çetin, Ö. (2019). Erich Fromm'da Tanrı Tasavvuru. *Erich Fromm*.
- Çetin, Ö. (2019). Rollo May 'de Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik Yansımaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(35), Article 35. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.479395>
- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6(1), Article 1.
- Dein, S., & Littlewood, R. (2008). The Psychology Of Prayer and the Development of the Prayer Experience Questionnaire. *Mental Health, Religion & Culture*, 11(1), 39-52. <https://doi.org/10.1080/13674670701384396>
- Ebû Dâvûd, Vitr 23; Tirmizî, Daavât 109. Ayrıca bk. İbni Mâce, Menâsik 5. (2021). *Riyazüs Salihin*. Erkam Yayınları.
- el-Arabî, M. E. 'Abdullâh M. b. 'Alî İ. (2003). *Füsûsü'l-Hikem* (M. N. Gencosman, Çev.). Kırkambar Kitaplığı.
- el-Gazâlî, E. H. M. b. M. (1988). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. Pırlanta Yayınevi.
- el-Haşr, 59:23. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri (Yeni) Meali.
- el-Haşr, 59:24. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri (Yeni) Meali.
- Erikson, E. H., Üstün, T. B., & Şar, V. (1984). *İnsanın Sekiz Çapı*, Birey ve Toplum.
- Ersoy, İ. (2023). Gündü ve İçerik Açısından İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Duaları ve Dualara Yansıyan İhtiyaçlar: Mardin Örnekleme. *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 3, Article 3. <https://doi.org/10.55709/TSBSBildirilerDergisi.458>

- et-Tirmizi, E. İ. M. b. İ. b. S. (Yezîd). (2021). *Riyazus Salihin* (C. 2).
- Fowler, J. W. (1995). *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning* (1st HarperCollins paperback ed). HarperSanFrancisco.
- Freud, S. (2021). *Totem ve Tabu* (K. Şipal, Çev.). Say Yayınları.
- Friedrich Heiler (with Universal Digital Library). (1932). *Prayer A Study In The History And Psychology Of Religion*. Oxford University Press.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (1. bs). Nobel.
- Gürses, İ., & Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), Article 2.
- Hadid, 57:2. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri (Yeni) Meali.
- Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (1999). *Acceptance And Commitment Therapy: An Experiential Approach To Behavior Change* (ss. xvi, 304). Guilford Press.
- Hill, P. C., & Hood, R. W. (Ed.). (1999). *Measures of Religiosity*. Religious Education Pr.
- Horozcu, Ü. (2010). *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Hökelekli, H. (2003). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2017). *İslam Psikolojisi Yazıları*. Dem Yayınları.
- Irurita, V., & Williams, A. (2001). Balancing And Compromising: Nurses And Patients Preserving Integrity Of Self And Each Other. *International Journal of Nursing Studies*, 38. [https://doi.org/10.1016/S0020-7489\(00\)00105-X](https://doi.org/10.1016/S0020-7489(00)00105-X)
- James, W. (2020). *The Varieties of Religious Experience: A Study In Human Nature*. Karbon Kitaplar.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı*. Kalkınma Bakanlığı.
- Karaca, F. (2016). *Dini gelişim psikolojisi*. Eser Ofset Matbaacılık.

- Karacoşkun, M. D. (Ed.). (2013). *Din psikolojisi* (2. bsk). Grafiker Yayınları.
- Kars, M. S. (2021). Manevi Destekte Duanın Yeri Ve Önemi. *İlsam Akademi Hakemli Dergisi*, 1(2), Article 2.
- Kaya, B. (2023). *İlkokul Çocuklarında Tanrı Tasavvuru: Suriyeli ve Türk Çocukların Karşılaştırmalı Analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Baki Kitabevi.
- Kazancı, A. L. (Ed.). (1982). *Kur'an Kursları İçin Dini Bilgiler Ders Kitabı -I-* (6. bsk). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Keskin, M. (2013). *İmam Eş'ari ve Eş'arilik* (1. bsk). Düşün yayıncılık.
- Koç, M. (2002). *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Koç, Y. (2021). Jung ve Din. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, Article 4.
- Koenig, H., & McConnell, M. (2001). *The Healing Power of Faith: How Belief and Prayer Can Help You Triumph Over Disease* (Reprint edition). Simon & Schuster.
- Köse, A., & Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi* (1. bsk). Timaş Yayınları.
- Köylü, M. (2007). *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri*. Ensar Neşriyat.
- Krause, N. (2002). Church-Based Social Support and Health in Old Age: Exploring Variations by Race. *The Journals of Gerontology: Series B*, 57(6), S332-S347. <https://doi.org/10.1093/geronb/57.6.S332>
- Kübler-Ross, E. (2023). *Ölüm ve Ölme Üzerine* (S. Soner, Çev.). Profil Kitap.
- Levin, J. S. (Ed.). (1993). *Religion in Aging and Health: Theoretical Foundations and Methodological Frontiers* (1st edition). SAGE Publications, Inc.
- Maide, 5:54. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.

- McCaffrey, A. M., Eisenberg, D. M., Legedza, A. T. R., Davis, R. B., & Phillips, R. S. (2004). Prayer for health concerns: Results of a national survey on prevalence and patterns of use. *Archives of Internal Medicine*, 164(8), 858-862. <https://doi.org/10.1001/archinte.164.8.858>
- Mehmetoğlu, Y. D. D. A. U. (2005). Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 5(1), Article 1.
- Meryem, 19:4-6. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Mevlâna Celâleddin Rumî, & Öztemiz, A. (1989). *Mesnevi* (2.bsm). Altın Kitaplar.
- Öztürk, İ. (2015). *Gordon Allport'un Din Anlayışı* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi,.
- Pargament, K. I. (1997). *The Psychology Of Religion And Coping: Theory, Research, Practice* (ss. xii, 548). Guilford Press.
- Pınar, Z. (2013). *Duanın Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri (Sivas/Şarkışla İlçesi Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Piaget, J. (2005). *Çocuğun Gözüyle Dünya* (İ. Yergüz, Çev.). Dost Yayınları.
- Seligman, M. E. P. (2021). *Gerçek Mutluluk Kalıcı Doyuma Ulaşma Potansiyelini Gerçekleştirmek İçin Yeni Olumlu Psikolojinin Kullanılması* (S. K. Akbaş, Çev.). Eksi Kitaplar.
- Snyder, C. R. (2002). Hope Theory: Rainbows İn The Mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Şura, 42:30. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Talak, 65:3. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- TDK Yaşlı. (2024). <https://sozluk.gov.tr/?kelime=yaşlı>
- Tekin, M. (2012). *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar*. Rağbet Yayınları.

- Tirmizî, E. İ. M. bin İ., Mehmed Raif, & Özakkaş, M. (1984). *Hadislerle peygamberimizin güzel ahlâkı*. İslâmoğlu Yayıncılık ve Dağıtım.
- Tokur, B. (2020). *Klasik Ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi* (1. baskı: Aralık 2020 Ankara). Sonçağ Kültür.
- TÜİK Kurumsal. (2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2023-53710>
- WHO, W. (2002). *Active Ageing A Policy Framework*.
- Yalom, I. D. (2004). *Din ve Psikiyatri* (Ö. Arıkan, Çev.). Merkez Kitaplar.
- Yapıcı, A. (2004). Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anlamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(7), Article 7.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı Ve Din* (2.bsk). Karahan Kitabevi.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi* (1. Baskı). İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları: 34.
- Yıldız, M. (2014). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları.
- Zümer, 39:62. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri (Yeni) Meali.

Ek-10: Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	: İremnur Ersoy
Doğum tarihi	:
Doğum yeri	:
Medeni hali	:Bekar
Uyruğu	:TC
Adres	: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsü, Manevi Rehberlik ve Danışmanlık Anabilim Dalı, Ankara
Tel	:
E-mail	:
EĞİTİM	
Lise	: Batman Anadolu İmam Hatip Lisesi / 2015
Lisans	:Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / 2020
YABANCI DİLLER: Arapça, İngilizce	
YAYINLAR: 3. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu sözlü sunum türünde “Güdü ve İçerik Açısından İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Duaları ve Dualara Yansıyan İhtiyaçlar: Mardin Örnekleme” başlıklı bildiri. 31.08.2023	